

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Katt, kanin, spyfluga, pojke eller flicka?

En kvalitativ litteraturstudie ur ett genusperspektiv av fem populära bilderböcker

Camilla Davour och Patricia Persson

Handledare: Ann Boglind och Birgitta Josefsson

Examinator: Anna Nordenstam

Rapportnummer: Vt10_1150_001

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Katt, kanin, spyfluga, pojke eller flicka?

En kvalitativ litteraturstudie ur ett genusperspektiv av fem populära bilderböcker

Författare: Camilla Davour och Patricia Persson

Termin och år: Vårterminen 2010

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Ann Boglind och Birgitta Josefsson

Examinator: Anna Nordenstam

Rapportnummer: Vt10_1150_001

Nyckelord: Bilderbok, genus, genusstereotyp, förskolan, litteraturanalys

Bakgrund och syfte:	I Läroplanen för förskolan framhålls att förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsmönster, samt att flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att utvecklas utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. Utifrån de erfarenheter vi tillägnat oss genom verksamhetsförlagd utbildning har vi uppmärksammat att bilderboken har en framträdande plats i den pedagogiska verksamheten i förskolan. Därför anser vi att det är viktigt att erbjuda barnen bilderböcker som visar att flickor och pojkar kan handla och bete sig på olika sätt, befinna sig i olika miljöer samt ha olika utseende. Detta för att vidga begreppen kvinnligt och manligt, vilket vi tror kan berika barns liv. Vi har därmed valt att studera fem populära bilderböcker, som barn kan tänkas möta i förskolan, ur ett genusperspektiv och vi vill undersöka om dessa bilderböcker förmedlar genusstereotyper eller om de utmanar rådande ideal. Vi har tittat på vad det är för personer, konflikter och miljöer som finns i bilderböckerna, samt hur dessa skildras och om dessa skildringar är stereotypa eller om de utmanar rådande föreställningar och förväntningar om män/pojkar och kvinnor/flickor.
Metod:	Vi har valt att göra en kvalitativ studie av fem, av barn framröstade, bilderböcker utgivna år 2004-2008. Böckerna har analyserats med hjälp av en analysmodell vilken vi konstruerat utifrån Maria Nikolajevas och Ulla Rhedins analysredskap.
Resultat:	De resultat som framkommit visar att det framförallt är i huvudpersonernas beteenden och handlingar som rådande ideal utmanas, men utseendemässigt skildras flertalet av dessa stereotyp. Samma resultat gäller för bipersonerna, men till skillnad från huvudpersonerna skildras en majoritet med ett stereotyp beteende. När det handlar om vilka miljöer karaktärerna ingår i har det blivit tydligt att flickorna, i större utsträckning, skildras i hemliknande vardagsmiljöer medan pojkarna skildras i äventyrmiljöer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställningar	1
1.2 Begreppsdiskussion	2
2. TEORETISK ANKNYTNING OCH TIDIGARE FORSKNING	3
2.1 Sociokulturellt perspektiv	3
2.2 Genusteorier	4
2.3 Bilderbokens betydelse och påverkan	5
2.4 Genusmönster i bilderboken	6
2.5 Bilderbokens analysredskap	7
2.6 Summering	10
3. METOD	11
3.1 Kvalitativ metod	11
3.2 Urval och avgränsningar	11
3.3 Tillvägagångssätt	12
3.4 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	12
3.5 De fem bilderböckerna	13
3.6 Analysmodell	14
4. RESULTATREDOVISNING	15
4.1 <i>Kan man...?</i>	15
4.1.1 Personskildring	15
4.1.2 Konflikter	16
4.1.3 Miljö	16
4.1.4 Berättarröst och perspektiv	17
4.1.5 Text- och bildförhållande	17
4.2 <i>Pelle i djungeln</i>	17
4.2.1 Personskildring	17
4.2.2 Konflikter	20
4.2.3 Miljö	20
4.2.4 Berättarröst och perspektiv	21
4.2.5 Text- och bildförhållande	21
4.3 <i>Snurran äter ketchup</i>	21
4.3.1 Personskildring	21
4.3.2 Konflikter	24
4.3.3 Miljö	24
4.3.4 Berättarröst och perspektiv	24
4.3.5 Text- och bildförhållande	24
4.4 <i>Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen</i>	25
4.4.1 Personskildring	25
4.4.2 Konflikter	28
4.4.3 Miljö	28
4.4.4 Berättarröst och perspektiv	28
4.4.5 Text- och bildförhållande	29
4.5 <i>Spyflugan Astrid flyger högt</i>	29
4.5.1 Personskildring	29
4.5.2 Konflikter	30
4.5.3 Miljö	30
4.5.4 Berättarröst och perspektiv	31
4.5.5 Text- och bildförhållande	31

4.6 Sammanfattning	31
4.6.1 Personskildring	31
4.6.2 Konflikter	35
4.6.3 Miljö	35
4.6.4 Berättarröst och perspektiv	36
4.6.5 Text- och bildförhållande	36
5. SLUTDISKUSSION	36
5.1 Vad är det för personer, konflikter och miljöer som finns i bilderböckerna?	36
5.1.1 Personer	36
5.1.2 Konflikter	37
5.1.3 Miljöer	38
5.2 Hur skildras personerna, konflikterna och miljöerna i bilderböckerna?	38
5.2.1 Personskildring	38
5.2.2 Konfliktskildring	41
5.2.3 Miljöskildring	42
5.2.4 Berättarröst och perspektiv	42
5.2.5 Text- och bildförhållande	43
5.3. Slutkommentar	44
6. REFERENSLISTA	45

1. INLEDNING

Stillsamma, hjälpsamma flickor och aktiva, busiga pojkar. Hur ser könsmönstren ut och hur skildras karaktärerna i vår tids moderna bilderböcker? Vi anser att det råder en samhällelig diskurs om vad som är typiskt manligt och kvinnligt. Män och kvinnor förväntas klä sig, bete sig och agera utifrån rådande normer om vad som är kvinnliga och manliga egenskaper (Nikolajeva, 1998:64). Lika lite som samhället i övrigt är förskolan en könsneutral arena, menar Britta Olofsson (2007:68). Vilken verklighet och vilka förebilder möter barnen i deras möte med bilderboken? Utifrån de erfarenheter vi tillägnat oss genom verksamhetsförlagd utbildning har vi uppmärksammat att bilderboken har en framträdande plats i den pedagogiska verksamheten i förskolan, både som utgångspunkt i temarbeten, vid läsvila och som inspiration till barnens lekar. Enligt Lena Kåreland (2001:18) öppnar barnböcker dörrar till nya världar, ger nya upplevelser och hjälper barnen att lättare lära känna sig själva och sin vardag. Samtidigt tror vi att barn kan formas och påverkas, i sitt identitetsskapande, av innehållet i bilderböckerna.

Som pojke eller flicka lär vi oss att vara på ett visst sätt, vilket ofta sker omedvetet, menar Helena Josefsson (2005:5). Vidare understryker hon att det är de sociala och kulturella förväntningarna som finns på pojkar och flickor som framförallt är avgörande för de skillnader som finns mellan könen (s.6). Dessa förväntningar och föreställningar speglar den bild som vår kultur har av hur man förväntas vara som kvinna och man. Genus är en benämning på detta socialt skapade kön och innebär att man görs till sitt kön. Hittills har endast sporadiska diskussioner om genus i bilderboken förts, menar Mia Österlund (2008:5). Även Lena Kåreland och Agneta Lindh-Munther (2005:54) understryker att det finns få undersökningar som med utgångspunkt från genus behandlar litteraturen i förskolan. Därför anser vi att det finns ett behov av fördjupad kunskap inom detta område. I läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 1998:8) framhålls att de förväntningar som ställs på flickor och pojkar bidrar till att forma deras uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsmonster. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. Vi pedagoger har ett uppdrag som är mycket tydligt, vi ska arbeta för jämställdhet mellan könen. Därför anser vi det viktigt att i den pedagogiska verksamheten arbeta aktivt för denna samhälleliga värdegrund. Ett sätt tror vi kan vara att påverka jämställdheten med bilderböckernas hjälp genom att erbjuda barnen bilderböcker som visar på att flickor och pojkar kan handla och bete sig på olika sätt, befinna sig i olika miljöer samt ha olika utseende. Detta gör att vi betraktar vårt arbete relevant ur ett utbildningsvetenskapligt perspektiv. Mot bakgrund av ovanstående resonemang har vi valt att undersöka hur genus gestaltas i fem bilderböcker som barn kan tänkas möta i förskolan.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med studien är att undersöka genusperspektivet i fem bilderböcker, utgivna år 2004–2008, som riktar sig till barn i förskoleåldern. Vi vill undersöka om dessa bilderböcker förmedlar genusstereotyper eller om de utmanar rådande ideal.

De frågeställningar vi formulerat som underlag för vår undersökning är följande:

- Vad är det för personer, konflikter och miljöer som finns i bilderböckerna?
- Hur skildras personerna, konflikterna och miljöerna i bilderböckerna?

1.2 BEGREPPSDISKUSSION

Yvonne Hirdman (2001:11) menar med begreppet *genus* att kvinna respektive man inte är något man föds till utan något man formas till eller formar sig till.

Att använda begreppet *genus* [...] istället för begreppet kön innebär att man skiljer kultur från biologi och att det blir möjligt att prata om kvinnor och män som kategorier som är socialt och kulturellt konstruerade (Butler 1990/1999, hämtat ur Sparrman 2006:33).

När vi i denna uppsats använder begreppet *genus* avser vi det sociala könet vilket innebär en föreställning om att mäns och kvinnors skilda beteenden är en social och kulturell konstruktion.

Josefsson (2005:12) menar att ordet *kön* innefattar både det biologiska könet kvinna/man och *genus*. När vi i denna studie använder begreppet kön syftar vi enbart på det biologiska könet. Även Österlund (2005:6) menar att begreppen kvinna och man anger det biologiska könet, men att begreppen *femininitet* och *maskulinitet beteendemönster* inte nödvändigtvis behöver överensstämma med det biologiska könet.

Enligt Maria Nikolajeva (1998:64) talar man om *genusstereotyper* när pojkar och flickor, män och kvinnor i böcker betes sig så som det förväntas göra utifrån de *rådande normerna*, t.ex. väluppfostrade, snälla och duktiga flickor och busiga och äventyrliga pojkar. Med rådande norm menar vi de föreställningar och uppfattningar som finns om manligt och kvinnligt, hur män/kvinnor bör vara och vad män/kvinnor bör göra.

Ulla Rhedin (2001:17) definierar *bilderbok* som en bok av begränsat omfång som vill berätta en historia genom en kombination av text och bilder, med minst en bild per uppslag. Vidare framhåller Rhedin (2001:12) att det inte finns några entydiga, formella eller innehållsliga kriterier för vad som ska gälla som bilderbok.

I Nationalencyklopedins ordbok (1995:147) definieras bilderbok som en barnbok som till stor del består av bilder, vilka är minst lika viktiga som texten.

Nikolajeva (2000:11) framhåller bilderboken som en unik konstform som använder sig av både en visuell och en verbal kommunikationsform där bilderbokens dubbla uttrycksmedel även ger möjlighet till samspel. Det avgörande samspelet mellan bild och text i en bilderbok, den helhet som uppstår vid läsning av bild och text, brukar benämnas *ikonotext* vilket myntades av Kristin Hallberg i en artikel (1982:163-169). Hallberg ställer sig frågan om vad som är en bilderbokstext och menar att bilderbokens egentliga text är interaktionen mellan de båda semiotiska systemen, text och bild. ”Vid jämförelse av ikonotexten och av texten finner vi att det främst är ikonotexten som är bärare av de funktioner som för handlingen framåt – inte enbart eller främst texten som man lätt får intryck av vid traditionell bilderboksanalys som ju främst utgår från texten” (Hallberg, 1982:167). Ikonotextbegreppet är, enligt Hallberg, en teori och ett redskap för att hantera bilderboken. Maria Österlund (2008:6) belyser att bilderbokens kännetecken utgörs av samspelet mellan muntligt, textuellt och visuellt berättande.

Vår utgångspunkt i synen på bilderboken är att den kommunicerar både via bild och via text, samt via ikonotexten. Med andra ord menar vi att det i bilderboken finns både en visuell och en verbal kommunikationsform. Dessa båda medel kan ibland fungera var för sig, samtidigt som de ibland inte kan fungera utan varandra.

2. TEORETISK ANKNYTNING OCH TIDIGARE FORSKNING

Nedan kommer vi att presentera de teorier vår studie bygger på, samt den tidigare forskning vi anser vara relevant för det område vi avser att undersöka. Avslutningsvis kommer vi kortfattat summera den teoretiska anknytningen och den tidigare forskningen med att visa hur vårt syfte och våra frågeställningar därmed har motiverats, samt vilken utveckling och kunskap studien kan bidra med.

2.1 Sociokulturellt perspektiv

Utifrån ett sociokulturellt perspektiv har de tidsmässiga, sociala och kulturella faktorerna betydelse i barns utveckling. Ulla Löfstedt (2004:38) lyfter fram Lev Semenovich Vygotskyj som en företrädare för detta perspektiv. Löfstedt menar vidare att Vygotskyj betonar den sociala interaktionens och kulturens betydelse för barnets lärande och utveckling. Vidare belyser hon Vygotskyjs resonemang om att den biologiska utvecklingen till en början sätter gränser för vad som är möjligt att lära, men att det framförallt är barnets sociala och kulturella erfarenheter som sätter gränser för och befrämjar lärande. Det finns två former av mänskliga aktiviteter, reproduktion som hör ihop med minnet, vilket är en förutsättning för tänkandet, och kreativitet som hör ihop med nyskapande. Den förstnämnda kännetecknas av att människan upprepar redan befintliga handlingsmönster och intryck, medan den sistnämnda möjliggör början till nya handlingar och bilder (Vygotskyj, 1995:11-13).

Britta Olofsson (2007:9) menar att om man intar ett sociokulturellt perspektiv på lärande och utveckling tänker man sig att könsskillnaderna främst beror på inläring. Intar man istället ett genetiskt förhållningssätt anser man att de främst är biologiskt betingade. Hon understryker dock att eventuella genetiska skillnader mellan könen inte motiverar skilda villkor för kvinnor och män, eller att män är överordnade kvinnor. Olofsson (2007:10) liksom Kåreland (2005:71) framhåller att förskolan utgör en viktig arena för barns lärande och utveckling. Kåreland poängterar vidare att förskolan är en viktig arena för barns formande av könsidentiteten, eftersom att den erbjuder många tillfällen till social interaktion och sociala samspel. Olofsson betonar i sin tur att förskolan har en viktig roll i arbetet med att vidga begreppen kvinnligt och manligt, vilket på längre sikt kan berika barns liv. Vidare framhåller hon att det därmed finns stora fördelar med att påbörja ett sådant förändringsarbete redan i förskolan.

Utifrån ett sociokulturellt perspektiv konstrueras genus i samspelet mellan individen och dess omvärld, skillnaderna mellan könen skapas på så vis i vardagens praktiker (Sparrman, 2006:33). Kåreland (2003:18) menar dessutom att det som uppfattas som manligt respektive kvinnligt hela tiden är något som skapas och diskuteras i sociala gemenskaper. Detta betyder att genus är beroende av den historiska och kulturella kontext vari det skapas, samt att de gränser för vad som är tillåtet för respektive kön ändras kontinuerligt.

Roger Säljö (2000:34-35) framhåller att det är viktigt att inse att människans kunskap i stor utsträckning är språklig. Han menar att ett barn föds in i interaktiva och kommunikativa förlopp som redan pågår och i dessa förlopp finns perspektiv på och förhållningssätt till omvärlden inbyggda (s.37). Det framhålls att det är de kommunikativa processerna som är det centrala i människans lärande och utveckling (s.37), och därför lär vi inom ramen för de tolkningar och tankemönster som omgivningen, vår kultur och vårt samhälle, utnyttjar och tillhandahåller (s.66-67).

Detta innebär att barnet tänker *med* och *genom* de intellektuella redskap i form av språkliga uttryck som det stött på och tagit till sig i samspel med andra (Säljö, 2000:67).

Vidare poängterar Säljö (s.67) att kommunikation föregår tänkande och att lära sig ett språk är att lära sig att tänka inom ramen för en viss kultur och en viss samhällslig gemenskap.

I ett sociokulturellt perspektiv är utveckling en socialisation in i en värld av handlingar, föreställningar och samspelsmönster som är kulturella och som existerar i och genom kommunikation, och som därför skiljer sig åt mellan samhällen och livsmiljöer (Säljö, 2000:68).

Detta innebär att den omvärld som pojkar och flickor samspelar med skiljer sig åt mellan olika kulturer, samhällen och historiska tidsskeden. Detta medför att pojkar och flickor utsätts för skilda förväntningar och sociala erfarenheter i olika samhällen (s.36).

2.2 Genusteorier

Anna Maria Höglund (2000:34) menar att genusforskning handlar om hur genus definieras och organiseras, samt vad det får för konsekvenser i olika sammanhang. Den centrala frågan är om den ena genuskategorin överordnas medan den andra underordnas och i så fall hur. Att ta utgångspunkt i ett genusperspektiv kan (2000:12) innebära att synliggöra hur föreställningar om kön, om manligt och kvinnligt, möjliggör eller begränsar pojkars och flickors utveckling.

Olofsson (2007:23) belyser att könet är den viktigaste egenskapen när det handlar om att kategorisera människor. Det är viktigare än både ålder, religion och etnicitet. Att könet är en ordnande princip stöds även av Hirdmans (2001:66) teorier om genussystemets två logiker, isärhållandet mellan manligt och kvinnligt, samt normtänkandet, vilken innebär att det manliga är norm och fungerar som en måttstock med vilken kvinnan mäts. Det sist nämnda benämner Hirdman (1998:4-15) som principen om hierarki. Vidare framhålls att det är i språket, tänkandet och kulturen som den manliga överordningen och den kvinnliga underordningen är inbyggda. Det handlar om att dessa två principer, generellt sett, ligger till grund för den relation som finns mellan könen på alla nivåer i samhället. Därför utgör det ett mönster i samhället.

Ett annat centralt begrepp Hirdman (2001:88) lyfter fram är genuskontraktet vilket står för den tysta överenskommelse som finns mellan könen och som talar om vad som är passande för respektive kön. Detta kontrakt medför i sin tur att principerna om isärhållande och hierarki upprätthålls och förs vidare (s.94). Enligt Kåreland (2005:10) har flickor och pojkar redan i förskoleåldern anammat en patriarkalisk ordning där det manliga framstår som överordnat det kvinnliga. Birgitta Fagrell framhåller i sin undersökning att barn tidigt är medvetna om skillnader mellan manligt och kvinnligt, samt att barns beteende påverkas av rådande föreställningar om vad som anses kvinnligt och manligt (2000:140-141).

Elisabeth Öhrn (2002:92) framhåller i sin rapport att könsmönstren har förändrats över tid och menar att det som ansågs som jämställdhetsfrågor förr inte är detsamma idag. Dock menar hon att de förändringar vi ser i könsmönstren idag lever sida vid sida med mer traditionella förhållanden. Olofsson (2007:68) menar i sin tur att det könsmonster som finns i samhället även speglas i förskolan, vilket innebär att den manliga normen gäller även här.

En genusmedveten pedagogik kan i praktiken innebära att fler valmöjligheter skapas för både flickor och pojkar. Målet är alltså inte likhet eller att ta ifrån barnen något, det handlar istället om att tillföra (Olofsson, 2007:10).

2.3 Bilderbokens betydelse och påverkan

Maria Simonsson (2004:13) framhåller bilderboken som en materiell artefakt som människor sedan länge tilldelat olika värden och använt i sin vardag. Säljö (2000:29-30) belyser begreppet artefakt och menar att det är ett, av människan skapat, redskap som producerats för ett visst syfte. Simonsson menar att boken är ett kommunikationsmedel mellan människor och att den länge varit ett pedagogiskt redskap för att förmedla kunskaper och information. Att förmedla och föra vidare kunskaper till nästa generation har alltid varit ett behov hos människan. Vidare betonar hon att barnböcker med bilder användes för att underlätta och visualisera det innehåll som skulle läras in.

Även Perry Nodelman (1996:216) framhåller bildens betydelse för att barn lättare ska förstå vad bilderboken berättar. Han menar dock att texten i bilderboken är av betydelse för att bilden ska bli meningsfull.

The most obvious context that makes the illustrations in picture books meaningful is the words that accompany them (1996:217).

Vidare poängterar Nodelman att bilderna liksom orden i bilderboken är abstrakta. Han menar att bilderna inte kan bli meningsfulla för vem som helst då de genomsyras av de ideologiska antaganden som finns inom en kultur. Med andra ord kan barn inte förstå bilderna förrän de utvecklat en viss förståelse för kulturen (s.217).

Att barnlitteraturen haft en viktig funktion i barnets uppfostran lyfter Kåreland (2009:149-158) fram och menar med detta att barnet via litteraturen skulle socialiseras och uppfostras. Hon framhåller att det i debatten ofta har betonats att barnboken kan bidra till karaktärsutvecklingen hos barn och unga. Vidare understryker hon att det estetiska sällan getts ett egenvärde, utan oftast har lärandeaspekten haft en framträdande plats. Diskussionen har handlat om barnboken som en estetisk upplevelse eller ett pedagogiskt redskap. Dock menar hon att det estetiska mycket väl kan förenas med det pedagogiska i läsarens upplevelse.

Agneta Edwards (2008:134) framhåller i sin metodbok, *Bilderbokens mångfald och möjligheter*, att bilderboken fungerar som en samhällspegel vilken kan befästa traditionella mönster och roller. Genom boken ges barnen möjlighet att få syn på olika sätt att vara människa, samtidigt formas deras uppfattning och förståelse av världen. Figurerna i bilderboken kan, för barn, synliggöra vad man kan och bör göra i olika situationer. Edwards (2008:134) ställer sig frågan om barn automatiskt blir mer jämställda om vi läser böcker om flickor som lagar bilar eller en bok om en pojke som bjuder mjukisdjuren på saftkalas? Hon besvarar frågan med att uttrycka, så enkelt är det förstås inte, men menar att litteraturen kan bidra till att ge andra perspektiv och motbilder istället för att endast erbjuda en och samma bild av hur kvinnor och män, flickor och pojkar är, ser ut och uppför sig.

Simonsson (2004:112) framhåller att det i hennes studie framkommit att pedagogerna ser bilderboken som ett redskap för att förbereda barnen inför framtiden, samt att pedagogerna vill använda böcker som är bra för barnen. Dock understryks att pedagogerna uttryckte en osäkerhet för vad som ansågs som en bra bok. Bilderböcker har av tradition haft en given plats i den svenska förskolan och därmed utgör de en del av det moderna småbarnslivet på institutionen. Bilderböcker används i stort sett dagligen i vuxeninitierade pedagogiska aktiviteter (s.143). Hennes studie (s.170-172) har visat att de medverkande barnen aktivt sökte sig till bilderböckerna under den fria leken, och att boken är viktig som lekingång i vardagen på förskolan. I studien betraktas bilderboken som en artefakt, vilken barnen använder i sina

lekar och sitt utforskande av olika positioner. Vidare menar hon att det är tydligt att bilderbäckernas bilder har en nyckelroll i användningen av bilderbäckerna och att dessa fungerar som inspiration för barnen i deras agerande på förskolan.

2.4 Genusmönster i bilderboken

Österlund (2008:5) menar att skaparna av bilderbäckar använder sig av två motsatta strategier när det handlar om genus, att synliggöra eller att förmörka genus. Hon ifrågasätter huruvida försök till omgestaltningar av genus lyckas i bilderbäckar eller om de bekräftar hegemoniskt genus (s.5). Hegemoni förklarar Olofsson (2007:118) som ett ledarskap eller herravälde där de dominerande accepterar ordningen. Vanligtvis talar man om "manlig hegemoni" vilket innebär att männen har herraväldet och de som accepterar ordningen är kvinnorna.

Det är viktigt att även undersöka hur de vuxna i bilderbäckerna skildras eftersom de utgör förebilder och speglar barnens framtida roller (Edwards, 2008:136). Edwards anser att vad de vuxna i bäckerna gör, samt hur de gör är minst lika viktigt för bevästandet eller upplösandet av de stereotypa genusmönster som existerar i vårt samhälle. Vidare framhålls att de bipersoner som befinner sig i bildens bakgrund sällan omnämns i bilderbäckens text men att dessa figurer påverkar minst lika mycket, trots att de kan vara svårare att uppmärksamma. Det handlar om att det är av betydelse hur de litterära gestalterna agerar. När bilderbäckerna handlat om känslor och etik har huvudpersonerna oftast varit flickor och när det handlat om äventyr och hjältedåd har huvudpersonerna oftast varit pojkar, menar Edwards (2008:135). Hon framhåller att trenden på senare år innefattat starka bilderbäcksflickor, medan pojkar fått en mjukare framtoning. Dock understryks att det sällan handlar om pojkar som försöker ta sig in på traditionella flickområden, vilket hon anser visar på en tydlig värdering. Det är mer accepterat att vara pojkflicka än att vara "flickpojke" vilket inte ens finns som uttryck.

Lena Kåreland och Agneta Lindh-Munther (2005:121) har i sin forskning om genus i bilderbäckar försökt urskilja några bärande teman rörande framställningen av kvinnligt och manligt, flickor och pojkar. De framhåller att det i svensk barnbäckdebatt under senare år har hävdats att barn i betydligt större utsträckning, framför allt i bilderbäckar för yngre barn, möter fler manliga gestalter än kvinnliga, vilket de också menar har bekräffats av deras egen studie. De understryker dock att det även är relativt vanligt med bäckar med både en kvinnlig och manlig huvudperson, vilket de menar är ett medvetet val hos författarna som vill att det läsande barnet oavsett kön ska kunna identifiera sig med gestalterna i bilderbäck (s.122). I deras forskning har även framkommit att det, i de bäckar där syskonpar ingår, ofta handlar om en storebror och en lillasyster. Det uppstår därmed ett manligt dominansförhållande, men detta kan mer kopplas samman med kategorin ålder, än med kön (s.123). I de bilderbäckar som ingått i studien kan utläsas att det i stor utsträckning är en konventionell bild av manligt och kvinnligt som förmedlas där pojkar står för styrka och aktivitet medan flickornas beteende kännetecknas av anpasslighet och passivitet. Att en författare väljer en manlig huvudperson i en berättelse om aggressivitet och ilska är helt i linje med ett könsstereotyp tänkande (s.128). Vidare framhåller de även att andra forskare har betonat att pojkar oftast ges större frihet och större handlingsutrymme än flickor, samt att pojkars konfrontationer vanligen tar sig mer kroppsliga uttryck än flickors (s.131). Undersökningen har visat att vardagsskildringar inte förekommer särskilt ofta och det är inte heller vanligt med berättelser där handlingen är till historisk tid (s.138). Det framhålls även att skildringen av manligt och kvinnligt i historiska berättelser är traditionell, men att detta knappast är något att förvånas över (s.139). I studien har även framkommit att flickor och pojkar, kvinnor och män intar en mängd olika positioner och speglar olika förhållningssätt och beteenden. De understryker

dock att särskilt de vuxna som figurerar i bakgrunden ofta är gestaltade som genusstereotyper (s.150).

I den senaste statistiken (Svenska barnboksinstitutet, 2009:24) över könsfördelningen av huvudpersoner i bilderböcker framgår att det var fler huvudpersoner av manligt kön (65 personer), än av kvinnligt (62 personer). Dock är denna siffra väldigt jämn till skillnad från könsfördelningen av huvudpersoner i översatta bilderböcker, där manliga huvudpersoner förekommer i 118 fall medan kvinnliga huvudpersoner förekommer i 38 fall. I denna statistik har även framkommit att det är flest kvinnliga författare i de svenska bilderböckerna, vilket även kan utläsas i statistiken av översatta bilderböcker (s.23).

2.5 Bilderbokens analysredskap

Nikolajeva (2000:7) framhåller att hennes syfte med *Barnbokens byggklossar* och *Bilderbokens pusselbitar* är att erbjuda enkla och lätthanterliga redskap för att förstå och analysera bilderböcker. Hon framhåller vidare att det mest framträdande i bilderböckerna är att händelseförloppet återges i *kronologisk ordning*, eftersom att det är det mest lättbegripliga, och att avvikelser från denna ordning traditionellt betraktas som olämpligt för unga läsare.

Personer kan enligt Nikolajeva (2000:139) karakteriseras genom sina handlingar och reaktioner liksom genom sitt utseende och sina egenskaper. I den yttre beskrivningen av personen är bilden ett betydligt effektivare sätt än texten och det understryks samtidigt att en bild kan förmedla mycket information om en person som det skulle kräva många ord för att beskriva. Dock framhåller hon att den psykologiska personschildringen sker bäst genom ord. Det betonas även att personens yttre – pojke eller flicka – omedelbart skapar förväntningar hos läsaren, som tillskriver personen beteendemönster utifrån konventioner. Hon poängterar även att ett sätt att försöka undvika genusfrågan är att använda sig av djur eller föremål i bilderböckerna, istället för människor. Följden av att figuren är genusneutral blir att konstnären tvingas framhäva könet genom den yttre beskrivningen som kan innefatta t.ex. kläder eller attribut.

Vidare belyser Nikolajeva att våra föreställningar om kvinnliga och manliga drag förändrats genom tiderna och hon har översatt John Stephens abstrakta schema för *manliga* och *kvinnliga* egenskaper (2004:129). Dock understryker Nikolajeva att detta inte innebär att alla manliga och kvinnliga litterära personer följer detta schema, men det kan underlätta bedömningen av hur stereotypa personer skildras. Nedan presenteras detta schema, vilket vi senare kommer att använda oss av för att underlätta vår bedömning av hur personer skildras, om de skildras som genusstereotyper eller om dessa ideal utmanas.

Män/pojkar

starka
våldsamma
känslökalla
aggressiva
tävlade
rovgiriga
skyddande
självständiga
aktiva
analyserande
tänker kvantitativt
rationella

Kvinnor/flickor

vackra
agressionshämmande
emotionella, milda
lydiga
självupppoffrande
omtänksamma, omsorgsfulla
sårbara
beroende
passiva
syntetiserande
tänker kvalitativt
intuitiva

(Nikolajeva, 2004:129)

Eftersom schemat ovan endast presenterar kvinnliga och manliga egenskaper har vi valt att lägga till ytterligare ett schema, vilket även presenterar aktiviteter som kan förknippas med de förväntningar som finns på det manliga och kvinnliga könet i vår kultur. Detta schema presenterar Josefsson (2005:8-9). Vi har valt att endast ta med de egenskaper/aktiviteter vilka vi anser vara relevanta för vår undersökning. Vi vill tillägga att vi även använder Josefssons schema för att underlätta bedömningen av hur stereotipa personer kan skildras. Samtidigt vill vi framhålla att vår uppfattning är att det kan vara problematiskt att dela upp manliga och kvinnliga egenskaper och aktiviteter. Dels för att män/pojkar och kvinnor/flickor kan passa in under båda kolumnerna i dessa scheman, och dels för att denna uppställning kan bidra till att befästa genusstereotyper.

Man/manlig	Kvinna/kvinnlig
Auktoritär	intuition
Boxas	ha kjol
Aggressiv	barnkär
Påhittig	sentimental
Logisk	gråta
Köra snabbt	gilla blommor
Gilla spänning	omtänksam
Ta för sig	använda maskara
Krigare	osäker
Praktisk	vara varm
Ta initiativ	duka vackert
Bestämma	visa omsorg
Bra lokalsinne	ta hand om
Slåss	fnittra
Spotta	krav på att vara snygg
Hävda din rätt	inkännande
Ha slips	vara rar
Bära kniv	prata problem
Aktiv	empatisk
Teknisk	trösta
Tuff	tvivla på sig själv
Tävla	visa känslor
Vara en hjälte	pluta med läpparna
Självständig	mjuk
Bygga muskler	laga mat
Bygga saker	gå i högklackat
Makt och status	ha en bästis
Principfast	krama sin kompis
Självsäker	söt

(Josefsson, 2005:8)

Vidare framhåller Nikolajeva (2004:92, 94 & 100) att man skiljer mellan huvudpersonen, den som historien kretsar kring, och bipersonen, alla de övriga karaktärerna i historien. Det kan ibland vara problematiskt att avgöra vem som är huvudperson, men hon understryker att ett bra kriterium är att titelpersonen också är bokens huvudperson.

Miljön i en bilderbok berättar och beskriver var och när handlingen utspelar sig. Dess grundläggande funktion är att beskriva handlingens *tid och plats* (Nikolajeva, 2000, s.117-119). Begreppet miljö behöver inte bara innefatta fysisk och geografisk omgivning utan kan även innefatta kulturell och social miljö. Bilden kan på ett snabbt och omedelbart sätt beskriva miljön med alla detaljer. Miljön kan fungera på två olika sätt; dels som bakgrundsmiljö vilket innebär att den inte är väsentlig för handlingen, dels som integrerad miljö vilket innebär att den är oumbärlig för handlingen. Nikolajeva (2004:78-80)

menar att miljön kan förbereda läsaren på vad som väntar i historien, samt att den allra vanligaste miljön i den traditionella barnlitteraturen är sommaren på landet eller i en liten stad. Hon poängterar att de finns fördelar med just dessa miljöer och en fördel är att personerna är fria från normala rutiner och plikter som hindrar äventyr och upptäcktsfärder. En annan fördel kan vara att personerna kanske är mindre övervakade av vuxna och att det därmed finns utrymme för barnen att bestämma mer själva.

I en fabel kan det förekomma flera olika typer av konflikter, menar Nikolajeva (2004:53). Den mest vanliga är konflikten av typ person mot person, vilken samtidigt antagligen är den enklaste för ett barn att förstå då det är sådana konflikter ett barn stöter på tidigast i livet. En konflikttyp av karaktären person mot samhälle kan innebära att en person möter sociala konventioner som hindrar dem att nå sitt mål eller tvingar dem att göra ett moraliskt val. En person mot naturen konflikt innebär att personen konfronteras med naturkrafter för att överleva, medan den sista konflikttypen skildrar en persons inre strid, vilken Nikolajeva benämner som person mot sig själv konflikt.

Nikolajeva (1998:24) menar att det finns två grundläggande aspekter på en litterär text, *vad* som berättas och *hur* det berättas. För dessa två aspekter använder hon termerna *historia* och *berättelse*, men hon understryker samtidigt att en mer traditionell benämning på dessa termer är innehåll och form. Historiens huvudkomponenter innefattar händelser, miljö och personer, vad som händer, var och när händelserna utspelar sig samt vem som utför händelser eller deltar i dem. Berättelsens komponenter är enligt Nikolajeva (1998:25, 2000:177) berättarröst, berättarperspektiv och temporalitet. Det handlar om vem det är som pratar i texten ("vem talar"), vems upplevelser det är som förmedlas ("vem ser") och hur berättaren förhåller sig till händelserna samt i vilken ordning händelserna presenteras, hur berättelsens tid förhåller sig till historiens tid, stil och språk. Hon poängterar även att orden i bilderboken oftast förmedlar berättarrösten och att bilderna oftast förmedlar synvinkeln. Traditionellt sett finns det två grundläggande sätt att använda sig av berättaren, jag-berättaren och tredjepersons-berättaren (1998:103). Det allvetande perspektivet är det vanligaste berättarperspektivet i bilderboken, vilket innebär att texten berättas i tredje person (2004:197). I detta perspektiv är det möjligt att följa flera olika personer, gå in i deras tankar eller stanna utanför och kommentera deras handlingar (1998:104). En jag-berättelse innebär att handlingen berättas i jag form och fördelen med en jag-berättare är att en djupare inlevelse av personens tankar och känslor kan återges, men nackdelen är en begränsad möjlighet till information (1998:106).

Ulla Rhedin (2001:73-105) presenterar tre olika bilderboks-koncept där förhållandet mellan bild och text förhåller sig olika. Det första, den illustrerade texten, är det äldre konceptet medan det andra, den expanderande texten, är ett modernare koncept. Det tredje, genuina konceptet, är ett mer utpräglat koncept. Hon menar att hennes avsikt inte är att dela in alla bilderböcker i fack, utan att påvisa några olika typiska text-bildförhållanden. Denna klassificering underlättar enligt Rhedin jämförelseprocessen och analysen av bilderböcker. Vidare belyser hon att det är först i en jämförelse mellan koncepten som detta blir riktigt tydligt.

Den *illustrerade texten* innebär att texten har skapats före bilderna, vilket innebär att texten innehåller det som behövs för att föra berättelsen framåt. Därmed är det främst texten som är aktiv i meddelandet, menar Rhedin (2001:83). Vidare framhåller hon att bilden visuellt bekräftar och förstärker det texten berättar. Edwards (2008:96) understryker att de flesta bilderboksillustratörer är överens om att det är svårt att arbeta med så färdiga historier

eftersom att de inte har några egentliga luckor att fylla med bildens berättande. Hon belyser även att det är viktigt att inte förutsätta att alla bilderböcker går att använda utan bilder.

Den *expanderande texten* handlar om att bilden spelar en större och egen roll i berättandet. Rhedin (2001:89) belyser att denna form av text kan lämna och överlåta konkretiseringen av personer, miljö och handling till illustratören. Enligt Edwards (2008:101) ser man genom bilderna vad texten inte berättar.

Den *genuina bilderboken* är Rhedins tredje bilderbokskoncept och innebär att text och bild inte är tänkbara utan varandra (2001:79). Hon menar att bilden ibland för handlingen framåt och att det ibland sker genom texten. Följden blir att det varken är texten eller bilden som enbart är betydande för att handlingen ska föras framåt, utan dessa fungerar växelvis och har båda en betydelsefull funktion.

Nikolajeva (2000:16-17) kritiserar Ulla Rhedins indelning som alltför snäv. Enligt Nikolajevas erfarenheter kan det vara svårt att tillämpa Rhedins kategorier i bilderboksanalyser på grund av att en bilderbok kan vara episk, expanderande och genuin på samma gång. Hon menar därmed att denna klassifikation inte fungerar som analysverktyg då den är otillräcklig och inte kan hantera det breda urval av ord- och bildförhållanden som går att finna i bilderböcker. Nikolajeva belyser att Joanne Golden kommit ytterligare ett steg närmare denna problematik genom att beskriva följande typer av samspel mellan text och bild:

- a) ord och bilder är symmetriska, dvs upprepar varandra
- b) orden är beroende av bilderna för förklaring
- c) bilden förstärker, preciserar orden
- d) orden förmedlar huvudparten, bilderna kompletterar
- e) bilderna förmedlar huvudparten, orden kompletterar

(Nikolajeva, 2000:17)

Dock tillägger Nikolajeva att inte heller denna utgångspunkt är tillräcklig i en bilderboksanalys, därför att spektrumet är bredare än så. Det behövs ytterligare kategorier och på flera nivåer, men Rhedins och Goldens kategorier fungerar som utgångspunkt.

2.6 Summering

Vårt syfte med studien är att studera genusperspektivet i fem bilderböcker som riktar sig till barn i förskoleåldern. Vi vill också undersöka om dessa bilderböcker förmedlar genusstereotyper eller om de utmanar rådande ideal. I förskolans miljö kan bilderboken vara en del av den kommunikativa verksamheten. Därför kommer vi i vår studie att utgå från ett sociokulturellt perspektiv eftersom att detta perspektiv framhåller kommunikationens och språkets roll för mänskligt lärande och utveckling. Omvärlden och den kultur vi lever i har således en stor betydelse för vårt sätt att lära (Säljö, 2000:36). I den här studien tar vi utgångspunkt i att skilda förväntningar på könen påverkar en stor del av skillnaderna i flickors och pojkars beteenden. En annan central utgångspunkt i vår studie blir därför teorier om genus, vilka beskriver hur vi kan formas och formar oss till man och kvinna (Hirdman, 2001:11:16). Läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 1998) framhåller att vårt uppdrag som pedagoger är att motverka traditionella könsroller och könsmönster. Det understryks även att flickor och pojkar ska ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. Vi pedagoger har, vilket vi nämnt inledningsvis, därmed ett uppdrag som är mycket tydligt att

arbete för jämställdhet mellan könen, och denna samhällsliga värdegrund anser vi det viktigt att arbeta aktivt för i den pedagogiska verksamheten. Ett sätt att arbeta aktivt för denna samhällsliga värdegrund, tror vi, kan vara att med bilderböckernas hjälp erbjuda barnen bilderböcker som visar att flickor och pojkar kan vara på olika sätt och se ut på olika sätt samt befinna sig i olika miljöer. Med anledning av detta blir vår studie relevant ur ett utbildningsvetenskapligt perspektiv eftersom vi vill undersöka hur genus gestaltas i bilderböcker som barn kan tänkas möta i förskolan. Vi anser därför att vår kvalitativa studie kan bidra med att uppmärksamma och väcka diskussion kring ämnet, samt att denna viktiga diskussion sprids vidare i den pedagogiska världen. De frågeställningar vi valt anser vi relevanta ur ett sociokulturellt perspektiv och ur ett genusperspektiv eftersom att de tar utgångspunkt i att undersöka hur karaktärerna i vår tids moderna bilderböcker skildras. Nils Gilje och Harald Grimen (2007:282) framhåller att vetenskaplig verksamhet i hög grad är kumulativ, vilket innebär att varje ny studie i någon mening bygger vidare på tidigare forskning, antingen genom att bekräfta resultaten i tidigare forskning eller genom att komma med helt nya resultat. För oss handlar det därför om att ta reda på om dessa bilderböcker förmedlar genusstereotyper eller om de utmanar rådande ideal. För att försöka besvara vårt syfte har vi med utgångspunkt i tidigare forskning, vilken vi presenterat ovan, och som vi anser vara relevant för vår studie, skapat en analysmodell för att kunna analysera hur genusföreställningar kan ta sig uttryck i fem bilderböcker i vår tid.

3. METOD

Nedan kommer vi att presentera den metod vi använt oss av för vår studie, samt de urval och avgränsningar vi valt att göra. Sedan följer en beskrivning av hur vi gått tillväga i arbetet med analysen av bilderböckerna och därefter diskuterar vi studiens reliabilitet, validitet och generaliserbarhet. Avslutningsvis presenteras den analysmodell vilken vi konstruerat för att kunna besvara vårt syfte och våra frågeställningar.

3.1 Kvalitativ metod

Vi har valt att göra en kvalitativ studie med en hermeneutisk ansats, detta för att kunna analysera, tolka och förstå bilderböckerna på ett djupare plan. Enligt Staffan Stukát (2005:32) är huvuduppgiften för det kvalitativa synsättet inte att generalisera, förklara och förutsäga, utan att tolka och förstå de resultat som framkommer från varje enskilt fall. Stukát menar att det finns en viktig skiljelinje mellan en kvalitativ och kvantitativ ansats. I en kvalitativ studie är det viktigt att finna vissa mönster, uppfattningar eller variationer i det som undersöks, medan det i en kvantitativ studie istället handlar om att visa hur vanliga dessa är, menar Stukát (2005:62). I vår studie har intentionen varit att upptäcka både likheter och skillnader i författarnas och illustratörernas sätt att skildra flickor och pojkar, samt de konflikter och miljöer där de ingår i bilderböckerna. Därför anser vi att den kvalitativa metoden är mest passande att tillämpa för att kunna besvara det syfte och de frågeställningar vi ställt upp för vår studie.

3.2 Urval och avgränsningar

För att välja ut vårt empiriska material använde vi oss av Bokjuryn, vilken finns på Svenska barnboksinstitutets hemsida (se ref.lista), som är ett samarbetsprojekt mellan bibliotek, barnboks förlag och andra organisationer. Genom Bokjuryn ges barn och unga i fyra olika åldersgrupper, 0-6 år, 7-9 år, 10-12 år och 13-19 år, varje år möjlighet att rösta på sina favoriter bland de böcker som getts ut under föregående år. Syftet med omröstningen är att stimulera läslusten, samt att visa respekt för barns egna bokval. Eftersom att vår undersökning är baserad på en omröstning gjord av barn har vi inte kunnat påverka bokvalet själva genom

att använda genusstereotypa eller icke genusstereotypa bilderböcker för att få fram ett visst resultat.

Vi har valt att enbart fokusera på de bilderböcker som åldersgruppen 0-6 år har röstat fram som nummer 1, från 2004 till 2008. Vi tror att dessa böcker genom sin första plats i omröstningen fått relativt stor uppmärksamhet och att de därmed haft möjlighet att nå ut till många läsare. Vi begränsar oss till att analysera de fem bilderböckernas innehåll och form ur ett genusperspektiv.

3.3 Tillvägagångssätt

Vårt sätt att arbeta med text- och bildanalysen av bilderböckerna kan karaktäriseras som hermeneutisk, vilket innebär att det handlar om en tolkningsprocess (Eriksson & Göthlund, 2004:14). Det handlar om att man är medveten om att det går att se en mängd olika saker utifrån ett och samma objekt (2004:14). Även Nils Gilje och Harald Grimen (2007:173) lyfter begreppet hermeneutik och menar att det är en metod för tolkning.

När vi närmar oss en text, ett visst beteende eller en bild som verkar oförståelig så är det alltid oförståeliga mot den bakgrund som vi själva tar med oss in i förståelseprocessen (Gilje & Grimen, 2007:179).

De framhåller att en grundtanke inom hermeneutiken är att vi alltid förstår något mot bakgrund av vissa förutsättningar. Vad som sedan blir förståeligt och vad som blir oförståeligt bestäms av de förutsättningar vi har (2007:179). Vi är medvetna om att det i en studie av detta slag, där vi måste ge en beskrivning utifrån vår tolkning, är omöjligt att vara objektiv. Dock har vi utifrån vår förförståelse försökt att göra rimliga tolkningar och inte försökt att styra resultatet åt något håll.

Det viktigaste begreppet inom hermeneutiken menar Gilje och Grimen (2007:187) är den hermeneutiska cirkeln, vilken står för de ständiga rörelser mellan helhet och del som råder inom all forskning. Nikolajeva (2000:13) framhåller i sin tur att denna eviga cirkel förutsätter att vi börjar med en helhet, försätter med delarna för att sedan gå tillbaka till helheten med en bättre förståelse. Läsandet kan, enligt Nikolajeva, jämföras med en hermeneutisk cirkel.

Vare sig vi startar med bild eller med text skapas det förväntningar av den andra delen, vilken i sin tur skapar nya erfarenheter och nya förväntningar. [...] Varje ny omläsning av ord eller bilder skapar bättre förutsättningar för en fullständig och adekvat tolkning av helheten (Nikolajeva, 2000:13).

I vår analys av bilderböckerna har vi först tittat på helheten genom att läsa boken och därmed bilda oss en uppfattning om innehållet. Därefter har vi mer specifikt gått in på bokens olika delar, text och bild, för att slutligen återvända till helheten med nya infallsvinklar.

3.4 Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

Vi har utgått ifrån vår egen förförståelse när vi tolkat resultatet och är därmed medvetna om att vi påverkat analysen. Vi är även medvetna om att våra tidigare erfarenheter och kunskaper även har påverkat konstruktionen av våra frågeställningar, samt tolkningen av svaren på dessa. Därmed är vår undersökning präglad av vår förförståelse och skulle därmed vid en replikering kanske inte uppnå samma resultat. Dock är det eftersträvansvärt att en undersökning är forskaroberoende, vilket innebär att den ska vara möjlig att upprepa med samma resultat (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2007:24). Staffan Stukat (2005:32) framhåller att kvalitativ forskning kritiserats av många, på grund utav att resultatet

beror på vem som gjort tolkningen, som alltför subjektiv. Ytterligare en nackdel som Stukát lyfter fram är att resultaten sällan är generaliserbara, men han understryker samtidigt att man genom att försöka beskriva sitt resultat i förhållande till liknande forskning kan uppnå ett visst mått av relaterbarhet (s.33). Vi är således medvetna om att vårt val av forskningsmetod och att vi valt att arbeta med ett litet material begränsar vår undersökning i vissa avseenden. Vi kan inte göra anspråk på att generalisera det resultat vi fått fram genom vår litteraturanalys. Dock har vi, genom att analysera ett litet urval av bilderböcker, kunnat närma oss texterna och bilderna på ett djupare plan, vilket hade varit omöjligt att genomföra med ett större antal böcker inom den tidsram vi fått för studien. Vi anser att de resultat vi nått kan bidra med ytterligare perspektiv kring hur genus skildras i dessa bilderböcker och därför har vår studie relevans för det utbildningsvetenskapliga forskningsområdet.

3.5 De fem bilderböckerna

Nedan kommer vi att beskriva det händelseförlopp som finns i varje enskild bilderbok.

Kan man...? (2004)

Författare: Petter Lidbeck

Illustratör: Lisen Adbåge

Boken handlar om en flicka som i sina tankar funderar över vilka farliga saker som är möjliga att utföra och inte. Hon ställer sig frågan; Kan man...? Vi får följa flickans frågor och svar i texten medan bilderna tydligt visar hennes konkreta tester och resultat. Flickan kommer slutligen fram till att man nästan inte kan göra någonting, eftersom hon förstår vad som skulle kunna hända om hon t.ex. sticker upp en kniv i näsan.

Pelle i djungeln (2005)

Författare: Jan Lööf

Illustratör: Jan Lööf

Pojken Pelle har fått en ny såg och vill bygga ett hus i trädet på gården, men han har för lite virke. Han drömmer sig bort till djungeln där han tror att det finns hur mycket virke som helst. I djungeln stöter han på vilda djur, Tarsan och apan. Pelle erbjuder sig att hjälpa Tarsan att bygga upp ett nytt trädhus eftersom att Tarsans hus har rasat. Pelle får hjälp av apan och när huset är färdigt ska de fira med en fest, men då är apan borta. Med hjälp av en papegoja finner de apan instängd i en bur. En krok hissas ner som ska föra bort buren. Tarsan vill därför ha hjälp av stora djur och ropar på elefanterna som kommer för att rädda apan. De hjälper också till med att lyfta upp Pelle på kroken, som hissas upp till djurskötarna i helikoptern. Pelle konfronterar djurskötarna och de lovar att de inte ska fånga vilda djur mer. Sedan kör djurskötarna Pelle hem.

Snurran äter ketchup (2006)

Författare: Eva Bergström

Illustratör: Annika Samuelsson

Snurran är en katt som tycker väldigt mycket om ketchup. Hennes föräldrar anser att det är onyttigt och gör allt för att hindra Snurran från att äta så mycket ketchup, men Snurran gör allt hon kan för att sätta sig emot. Hon kan inte leva utan sin ketchup.

Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen (2007)

Författare: Jonna Björnstjerna

Illustratör: Jonna Björnstjerna

Lillebror Kanin får i uppdrag av pappa Kanin att gå ut i skogen. Där går han vilse och stöter på en tomte som vill visa honom vägen hem. Men det visar sig att tomten inte alls är säker på vägen hem och han leder lillebror Kanin till ett monster. Lillebror Kanin blir livrädd och springer därifrån. Tomten talar om för honom att han måste möta sin rädsla genom att titta monstret i ögonen, för annars vet monstret att han fortfarande är rädd. Kommande nätter drömmer lillebror Kanin mardrömmar om monstret och en natt står monstret utanför dörren. Nu gör lillebror Kanin som tomten sagt och tittar monstret i ögonen. Monstret börjar gråta och uttrycker ”jag är så ful”. Lillebror tröstar monstret och frågar familjen om monstret får stanna. De blir först rädda men mamma Kanin föreslår sedan att monstret ska bada. Nu är monstret rent och ber om att få stanna och det får hon.

Spyflugan Astrid flyger högt (2008)

Författare: Maria Jönsson

Illustratör: Maria Jönsson

Astrid är en fluga som har en stor familj. Hon får i uppdrag att passa Lille-Bertil, som är den minsta av småflugorna. Bertil är väldigt busig och flyger snabbt. Astrid hinner inte med och plötsligt är Lille-Bertil försvunnen.

3.6 Analysmodell

I följande avsnitt kommer vi att presentera den analysmodell med vilken vi kommer att analysera de fem bilderböckerna, för att ge svar på de frågeställningar som vår studie tar utgångspunkt i. I skapandet av denna analysmodell har vi använt oss av Nikolajevas redskap för att förstå och analysera böcker och vi har därför valt att analysera bilderböckerna utifrån uppdelningen historia och berättelse (Nikolajeva, 1998:24). *Historien* innebär vad boken handlar om, vad det är som berättas och *berättelsen* innebär sättet att berätta, hur det berättas. Vi har även använt oss av Rhedins analysredskap som innefattar tre olika bilderbokskoncept där samspelsförhållandet mellan bild och text skiljer sig åt. Detta för att kunna göra en analys av hur denna relation ser ut i de fem bilderböckerna.

Personskildring

Vad är det för personer? (vem/vilka handlar det om?)

Hur skildras personerna?

- *Utseende*
- *egenskaper*
- *attribut*
- *intressen*
- *aktiviteter*
- *beteenden*
- *känslor*

Kan man finna exempel på normbrott och överskridanden av genusnormerna? Vem gör vad och hur?

Skulle något väsentligt förändras i bilderbokens berättelse om huvudpersonen byts ut mot det motsatta könet?

Konflikter

Vad är det för konflikter som kvinnor/flickor respektive män/pojkar ingår i?
Hur framställs karaktärernas sätt att lösa problem?
Vilka maktrelationer är det som råder mellan könen?

Miljö

Vad är det för miljöer kvinnor/flickor respektive män/pojkar förekommer i?
Hur skildras miljöerna?

Berättarröst och perspektiv

Vem/vilka berättar historien för oss?
Vems/vilkas synvinkel delar vi och hur?

Text- och bildförhållande

Vad är det för ett samspelsförhållande mellan text och bild i bilderboken?

I vår litteraturanlys kommer vi att specifikt uppmärksamma genusaspekten. I arbetet med analysen har ambitionen varit att både hitta gemensamma mönster och att hitta det som avviker. Vi har valt att främst beskriva och analysera huvudpersonerna i bilderböckerna men vi kommer även att kommentera viktiga bipersoner. Med viktiga bipersoner avser vi sådana personer som förekommer i bilderbokens händelseförlopp eller som vid flera tillfällen gestaltas i bild.

4. RESULTATREDOVISNING

I detta kapitel kommer vi att redogöra för analysen av de fem bilderböckerna. Då böckerna är olika till form och innehåll har följden även blivit att de enskilda analyserna är av olika omfång.

4.1 *Kan man...?*

4.1.1 Personskildring

På omslagsbilden ser vi en flicka som är på väg att doppa foten i vattnet trots att hon ser en hajfena lite längre bort. Flickan är omsluten av en vit och spetsig ram. Vi tolkar att denna ram utgör gränsen mellan fantasi och verklighet, eftersom att vi på första uppslagets bilder blir medvetna om att flickans fantasivärld består av en vit bakgrund. Verkligheten symboliseras av en blå himmel. Omslaget ger oss en uppfattning av att flickan är orädd och associerar inte till ett typiskt förväntat kvinnligt beteende. Titeln på boken, *Kan man...?*, antyder att någon är nyfiken på att få reda på någonting.

Bilderboken handlar om en flicka, vilket endast bokens bilder talar om för oss. Texten beskriver endast de frågor hon ställer sig t.ex. ”Undrar om man kan klättra i träd utan att hålla i sig?” (uppslag 1) och de slutsatser hon kommer fram till ”Nej, det kan man inte” (uppslag 2). I princip skulle detta kunna vara vem som helst som ställer sig dessa frågor.

På första uppslagets bilder får vi reda på att flickan har ljust långt hår, rosa hy och röd rosett i håret. Hon är klädd i röd och vitrandig tröja, lila byxor och röda gummistövlar. Hon bär attribut som pilbåge, handväska och cykelhjälm (uppslag 9, 11, 12).

Första uppslagets bilder gestaltar hur flickan håller ett finger på hakan, tittar upp mot himlen och omges av ett stort tankemoln. Det ger oss en uppfattning om att flickan börjar fundera och

fantisera. Vi ser även att hon sitter i en park och matar fåglar med brödsmlor, vilket visar på en omhändertagande och moderlig sida. Genom texten uttrycks flickans reflektionsförmåga genom fraserna ”undrar om man kan...?” och ”Nej, det kan man inte”, på varje uppslag.

Hennes föreställningsförmåga synliggörs i bild, då vi får se flickans tänkta resultat av vad som skulle kunna hända med henne om hon utfört handlingen. En bild visar när flickan ramlar ner från ett träd (uppslag 1) och följs av nästa bild som visar att hon har hamnat på sjukhus med ett brutet ben, en bruten arm och en skadad nacke (uppslag 2). Sedan får vi se när flickan försöker locka håret med en borrmaskin (uppslag 2), vilken följs av en bild som visar att det sprutar blod ifrån ett hål i flickans huvud (uppslag 3). Bilden därefter visar hur flickans står på en skateboard redo att ge sig av ner för en brant trappa (uppslag 3) som leder till att hon hamnar i rullstol med brutet ben, bandage runt huvudet och ett blått öga (uppslag 4). Dessutom är hennes skateboard bruten på mitten. Hon står sedan på en brygga iklädd svart baddräkt med vita prickar och har en blåvitrandig badring runt magen och ska mata hajar (uppslag 4), vilket slutar med en avbiten arm och mycket blod (uppslag 5). Nästa bild visar hur flickan petar sig i näsan med en vass kökskniv (uppslag 5) och följs åt av en bild som visar hur det sprutar massor av blod hur hennes näsa (uppslag 6). Därefter befinner hon sig på en ishockeyträning och hon ställer sig frågan ”undrar om man kan fånga en ishockeypuck med munnen?” (uppslag 6) och följande bild visar flickan med sönderslagna tänder och blodig mun (uppslag 7). Följande bilder visar sedan hur flickan blir påkörd av en bil, uppäten av pirayor, skadad i en cykelolycka, biten av en tiger, får en pil i huvudet och blir kvävd av en giftig orm (uppslag 8-13). Sista bilden visar hur flickan tittar snett och hänger med armarna, vilket ger ett intryck av att hon är irriterad och uppgiven och texten talar om för oss att flickan uttrycker ”Man kan ju nästan ingenting!” (uppslag 13). Det kan tolkas som att denna bok är en aning ironisk då flickan menar att man nästan inte kan göra någonting, trots att hon endast föreställt sig orealistiska aktiviteter.

I flickans utseende kan vi inte finna några exempel på överskridanden av genusnormerna. Däremot kan vi finna ett visst överskridande i de aktiviteter hon föreställer sig att hon ingår i. Om huvudpersonen skulle bytas ut mot någon av det motsatta könet, i det här fallet en pojke, skulle inget väsentligt förändras i bilderbokens handling. Däremot är det möjligt att den inte skulle uppfattas som lika häpnadsväckande eftersom att förväntningarna på pojkars och flickors beteenden skiljer sig åt. Flickans fantasier avviker från sådant som vi normalt associerar med kvinnlighet. Därmed bryter hon mot det bestämda kvinnliga beteendemönstret.

4.1.2 Konflikter

Flickan ingår inte i några yttre konflikter eftersom att det är flickans fantasier vi får följa i bokens bilder. Det skulle dock kunna uppfattas som att hon har en konflikt med sig själv, en inre konflikt, då hon inser att hon inte kommer att kunna göra allt hon vill (uppslag 13).

Hennes sätt att lösa problem, i detta fall att söka svar på sina frågor, sker genom att hon med fantasins hjälp föreställer sig och reflekterar sig fram till ett svar.

4.1.3 Miljö

Flickan befinner sig i många farliga miljöer t.ex. på en brygga där en haj simmar omkring i vattnet, på en ishockeyplan utan några skydd, på en högt trafikerad bilväg (uppslag 4, 6, 7), vilket framträder i bokens bilder. När hon gestaltas i verkligheten befinner hon sig i en lugn utomhusmiljö, där flera små djur befinner sig omkring henne (uppslag 1 & 13).

4.1.4 Berättarröst och perspektiv

I denna bilderbok berättas handlingen i jag-form, eftersom att det är flickans tankar och hennes inre dialog med sig själv som beskrivs i texten. Därmed kan det tolkas som att berättarrösten, vem det är som pratar, är jagets tankar och funderingar, ”Undrar om man kan ha en giftig orm som halsduk?” (uppslag 12) ”Nej det kan man inte” (uppslag 13). Den synvinkel vi delar blir även den flickans, eftersom att det är de tänkta handlingarna ”Undrar om man kan” samt resultatet av dessa ”Nej det kan man inte”, hennes inre bilder och föreställningar, som visualiseras i bilderboken.

4.1.5 Text- och bildförhållande

Denna bilderbok kan tänkas tillhöra den expanderande textens koncept, eftersom det inom ramen för detta är möjligt att överlåta konkretiseringen av personer, miljö och handling till illustratören (Rehdin, 2001:89). I denna bilderbok förekommer det ett samspelsförhållande mellan text och bild där det är orden som förstärker bilderna och berättelsen är starkt beroende av dessa och går inte att förstå utan orden (Nikolajeva, 2000:17). Detta visas t.ex. då texten uttrycker ”Undrar om man kan locka håret med en borrmaskin?” (uppslag 2) samtidigt ser vi hur flickan står med en borrmaskin i handen nära huvudet. Följande text uttrycker ”Nej det kan man inte” (uppslag 3) samtidigt visualiseras hur det sprutar blod från ett hål i flickans huvud.

4.2 *Pelle i djungeln*

4.2.1 Personskildring

På omslagsbilden ser vi en pojke som befinner sig i en djungel och runt omkring honom finns det vilda djur. De vilda djuren tittar på pojken. Själv riktar han sin blick mot ett litet djur med långa taggar. I handen håller han en såg och han ser glad ut. Det sistnämnda kan tolkas som att han är orädd för den miljö han befinner sig i. Titeln *Pelle i djungeln* berättar för oss att pojken kommer att befinna sig i djungeln.

På titelsidan befinner sig pojken i utkanten av djungeln och bredvid honom finns ett stort träd där olika sorters vilda djur sitter och tittar på honom. En lång orm sträcker sig fram och tittar pojken i ögonen. Pojkens ansiktsuttryck tyder på rädsla då han visar en sammanbiten mun och uppspärrade ögon.

Bilderboken handlar främst om tre karaktärer, Pelle, Tarsan och apan. Pelle är en pojke som har kort ljust hår, röd keps, gul skjorta, blå byxor och bruna skor. Pelles utseende beskrivs inte i texten utan det framträder i bilderna.

Genom texten får vi reda på att Pelle vill bygga en koja på gården och på bilden ser vi att han redan har påbörjat bygget (uppslag 1), vilket kan tolkas som att han är en händig, aktiv och självständig person. När Pelle kommer till djungeln kan vi genom texten utläsa att han tar initiativ till socialt samspel genom att hälsa och ställa frågor till Tarsan.

Hallå där, sa Pelle. Jag visste inte att det fanns människor i djungeln” Jag tycker att jag känner igen dig.” Är det du som är Robinson Kruse? (uppslag 4).

Detta kan tolkas som att han är nyfiken och intresserad av att lära känna andra. Bilden visar även att Pelle tar i hand när han hälsar, vilket visar på artighet (uppslag 4). Texten beskriver hur Pelle erbjuder sig att hjälpa till att bygga ett nytt hus åt Tarsan (uppslag 5) och genom bilderna får vi följa hur bygget tar form (uppslag 6 & 7).

Om ni vill kan jag hjälpa er att bygga ett nytt trädhus, sa Pelle (uppslag 4).

I bild kan vi även se att Pelle lånar ut sin såg till apan (uppslag 5). Dessa saker kan tolkas som att Pelle är en hjälpsam och snäll person. Ytterligare ett tecken på hjälpsamhet skulle kunna vara då vi genom texten kan utläsa att "Pelle hade dukat på tredje våningen"(uppslag 7).

Genom texten framhålls att det är Pelle som uppmärksammar att apan är försvunnen, vilket kan tolkas som att han är en uppmärksam person.

Vad konstigt, sa Pelle. Jag har inte sett till apan på flera timmar (uppslag 7).

Bilden visar samtidigt att Pelle är bekymrad och orolig för att apan är försvunnen (uppslag 7). Han visar sin oro genom att hänga med ögonbrynen och mungiporna. Här visar han på en känslös sida.

När Tarsan skriker högt visar Pelle en annan känsla, rädsla, vilket kan utläsas i både text och bild (uppslag 8).

Tarsan gav till ett illvrål så att Pelle blev riktigt rädd (uppslag 8).

I bild och text (uppslag 11,12) visar Pelle en modig sida av sig själv då han följer med kroken som hissas upp och texten beskriver följande:

Jag tänker följa med kroken upp och jag lovar er att det här inte ska upprepas!
(uppslag 11).

samt då han konfronterar djurskötarna med arg röst, vilket texten beskriver:

Jag tror att jag ska anmäla er för polisen, sa Pelle. Man får inte fånga vilda djur på det här sättet
(uppslag 13).

Ovanstående citat kan tyda på att Pelle är medveten om vad som är rätt och fel. Till en början fanns Pelles såg med på varje bild (omslagsbild, titelsida, uppslag 1-7), vilket kan tolkas som att den var ett viktigt föremål för honom. Men när Pelle letar efter apan finns sågen inte längre med i bilderna (uppslag 8-14). Det kan tolkas som att detta attribut inte var lika viktigt när det handlade om att rädda sin vän. Detta kan tyda på att vänskap är viktigare för Pelle än materiella ting.

Vi ser genom bilderna att Tarsan är en äldre man eftersom att han har grått hår och skägg (uppslag 4-9,11), och han framställer sig själv i texten som "gammal och slö" (uppslag 6). Detta förstärks genom att Tarsan uttrycker:

Oj, det här verkar jobbigt, sa Tarsan. Men det är klart, ett nytt hus vore inte så dumt (uppslag 5).

Bilderna visar att Tarsan är klädd i gröna slitna byxor och en grön tröja med ett skärp runt magen. Han är barfota, har halvlångt hår och bär en stråhatt med en blomma i. Bilderna visar att han inte fysiskt hjälper till med bygget utan endast står bredvid och tittar på (uppslag 5 & 6). Han visar att han är hjälpsam när han plockar fram hammare och spik till Pelle och apan (uppslag 6), vilket bilden visar. Texten framhåller samtidigt:

Jag har hammare och lite spik här nånstans (uppslag 6).

På en bild ser vi att Tarsan lagar mat vid spisen och i texten står det att ”Tarsan lagade mat på den nymurade spisen” (uppslag 7). Detta skulle kunna tyda på att han har ett intresse för matlagning.

Genom sitt ansiktsuttryck och sin gest förmedlar Tarsan att han är bekymrad när Pelle lägger märke till att apan är borta. Han har en vidöppen mun, uppspärrade ögon och en utsträckt hand (uppslag 7). Texten förmedlar följande:

Tarsan såg bekymrad ut.
- Hon brukar aldrig vara borta så länge! Hon kanske har ramlat och slagit sig. Jag måste ropa på hjälp! (uppslag 7).

Tarsan visar, i både bild och text, ett stort engagemang i letandet efter apan. I bild får vi se hur han ropar efter hjälp samt hur han springer för att leta efter apan (uppslag 8 & 9). Texten beskriver Tarsans rop på hjälp som ett ”illvrål” (uppslag 8). När Tarsan återförenas med apan visar bilden hur de omfamnar varandra (uppslag 11), vilket kan tolkas som att han inte är rädd för att visa närhet genom kroppskontakt, samt sina känslor för apan.

Genom bilderna kan det inte urskiljas om apan är av kvinnligt eller manligt kön (uppslag 4-6, 9 & 11). Apan bär inga kläder eller attribut. Hon är större och längre än Tarsan, har inget hår på huvudet och gestaltas i en grå färg. I texten nämns det först att apan är av kvinnligt kön när Tarsan upptäcker att hon är borta och uttrycker ”Hon brukar aldrig vara borta så länge!” (uppslag 7).

På den första bilden där apan är med sitter hon tillsammans med Tarsan och spelar kort. Bredvid dem båda finns gröna och bruna glasflaskor vilka skulle kunna associeras till ölflaskor (uppslag 4), men deras kortspel, samt miljön runt dem nämns inte i texten. På följande bild ser vi hur Pelle tar Tarsan i hand (uppslag 4). Dock visas inte att Pelle hälsar på apan. I text får vi reda på att apan tycker att det är en bra idé att bygga ett nytt trädhus:

Tarsan såg tveksam ut, men apan tyckte att det var en bra idé. Pelle och apan satte genast igång att såga upp virke (uppslag 5).

På bilden ser vi att apan får låna Pelles såg som hon sedan sågar grenar med (uppslag 5). Genom detta kan apan uppfattas som aktiv, hjälpsam och händig. På nästa bild ser vi hur apan sågar en stock mitt itu (uppslag 6) och texten talar om för oss att ”apan sågade till massor av brädor”. Detta skulle kunna tolkas som att apan är stark och uthållig.

På en av bilderna kan vi se hur apan ser väldigt rädd ut när hon är tillfångatagen i buren (uppslag 9). Hon har vidöppen mun, bekymrade ögonbryn och hon håller ett stadigt tag i burens stängsel. Det mesta som vi får reda på om apan får vi reda på genom bilderna. På sista bilden där apan förekommer ser man hur hon omfamnar Tarsan, ler och tittar honom i ögonen (uppslag 11), vilket kan uppfattas som att hon är känslös och kan visa sina känslor.

I Pelles utseende kan vi inte finna några exempel på överskridanden av genusnormerna. Möjligtvis utmärker sig Pelles röda keps. Sågen som Pelle alltid bär med sig kan associeras till en traditionell föreställning om vad som kan vara en pojkleksak. Vi kan inte heller finna något överskridande i de aktiviteter som han ingår i, han är aktiv, händig och modig. Han framstår som en hjälte i det äventyr han ingår i. Dock skulle det kunna tolkas som att han överskrider den traditionella föreställningen om vad som förknippas med ett typiskt manligt

beteende när han i bild visar rädsla genom att hålla för öronen och gapa med öppen mun (uppslag 8), samt att texten beskriver att ”Pelle blev riktigt rädd”:

Möjligen skulle det även kunna tolkas som att Pelle avviker från ett traditionellt manligt beteendemönster då texten beskriver att han har ”dukat på tredje våningen”, samt när Pelles kroppsspråk visar att han är orolig för att apan försvunnit.

Om huvudpersonen skulle bytas ut mot någon av det motsatta könet, i det här fallet en flicka, skulle inte berättelsen bli lika naturlig och trovärdig eftersom att flickan skulle uppfattas som en ”pojkflicka” och därmed överskrida genusnormerna. Men även för att en flickkaraktärs makt skulle ses som underordnad de manliga djurskötarnas. Det enda som vi kan finna i Tarsans utseende som skulle kunna vara exempel på överskridanden av genusnormerna är den blomman han bär i sin hatt. Att Tarsan lagar mat kan förknippas med en kvinnlig aktivitet och hans sätt att visa känslor genom kroppskontakt kan förknippas med föreställningen om vad som är ett typiskt feminint beteende. Apan är av kvinnligt kön och skildras i djurgestalt. I hennes utseende finns inget som tyder på att hon är av kvinnligt eller manligt kön. Dock kan hennes handlingar både förknippas med vad som anses vara typiskt manligt, t.ex. att såga en stock mitt itu, och kvinnligt, t.ex. att visa känslor för andra genom kroppskontakt.

4.2.2 Konflikter

En konflikt skulle kunna ses som den inre strid Pelle har med sig själv när han upplever det som tråkigt att han har så lite virke till trädkojan han vill bygga med sin nya såg (uppslag 1). Bilden visar hur Pelle sitter ihopsjunken på en pall och vilar huvudet mot handen, medan texten uttrycker följande:

Det tråkiga var att han hade så lite virke.

- Man skulle ha bott i en skog, tänkte han. Eller ännu bättre i en djungel! Där finns det hur mycket virke som helst! (uppslag 1).

Han hanterar sin inre konflikt genom att fantisera och drömma sig bort till en annan plats där han får sitt behov tillgodosett.

I sin fantasivärld uppstår en yttre konflikt i vilken Pelle ingår (uppslag 12 & 13). På bilden (uppslag 12) ser vi hur Pelle följer med en nedhissad krok upp till den helikopter som försökt fånga hans vän, och hans ögonbryn och mun visar att han är arg. Samtidigt talar texten om att ”Pelle var hemskt arg” (uppslag 12). Vi ser på bilden hur Pelle kliver in i helikoptern (uppslag 13) och tillrättavisar och hotar djurskötarna:

- Jag tror att jag ska anmäla er för polisen, sa Pelle. Man får inte fånga vilda djur på det här sättet! Tom och Harry såg slokörade ut.
- Vi ska inte göra om det, sa dom. Bara du inte anmäler oss för polisen. – Om ni lovar på heder och samvete, sa Pelle. Och förresten, kan ni köra mig hem! (uppslag 13).

Han hanterar sin yttre konflikt genom att visa ilska samtidigt som han konfronterar och hotar djurskötarna. Det kan uppfattas som att det kvinnliga är underordnat det manliga eftersom att den enda kvinnliga figuren gestaltas som ett djur.

4.2.3 Miljö

Pelle befinner sig i sin dröm i en djungel där han är med om ett äventyr. Därmed skulle det kunna tolkas som att djungeln symboliserar en äventyrmiljö. När Pelle på första uppslaget befinner sig i verkligheten gestaltas han i en livlig stadsmiljö där han är igång med en fysisk aktivitet.

4.2.4 Berättarröst och perspektiv

Historien berättas ur ett allvetande perspektiv, vilket innebär att texten berättar i tredje person, samt att det är möjligt att följa flera olika personer och ta del av deras röster och tankar (Nikolajeva, 2004:197). Vilket kan tolkas som att det med detta berättarperspektiv ges möjligheten att dela flera personers synvinkel. Med detta berättarperspektiv är möjligheterna att ge mer information större än med ett berättarperspektiv i jag form (Nikolajeva, 1998:106), vilket följande exempel belyser.

I helikoptern satt djurskötarna Tom och Harry. Dom trodde att dom fångat en apa till sin djurpark och blev väldigt förvånade över att se Pelle hänga i kroken. Pelle var hemskt arg (uppslag12).

4.2.5 Text- och bildförhållande

I bilderboken innehåller texten det som behövs för att föra berättelsen framåt, vilket gör att den kan tolkas tillhöra den illustrerade texten (Rhedin, 2001:79), vilket innebär att texten innehåller det som behövs för att föra berättelsen framåt. Därmed är det främst texten som är aktiv i meddelandet menar Rhedin (s.83). Det samspel som finns mellan ord och bild kan tolkas vara att orden förmedlar huvudparten medan bilderna kompletterar (Nikolajeva, 2000:17). Ett exempel på ovanstående kan vara när det framhålls i texten att ”Elefanterna slet burens småbitar på ett ögonblick” och bilden kompletterar med att visa hur Tarsan och apan omfamnar varandra (Uppslag11).

4.3 Snurran äter ketchup

4.3.1 Personskildring

Bilderboken handlar om Snurran och med hjälp av bilderna ser vi att det är en katt, vilket inte beskrivs genom texten. Snurrans utseende beskrivs inte heller genom texten, utan vi ser genom bilderna att Snurran har svart päls. Vi får aldrig reda på om Snurran är en flicka eller pojke, dock är det möjligt att man tar för givet att Snurran är en flicka då vi på bokens omslagsbild ser en bild på Snurran och en bakgrundsfärg av rött och rosa, samt för att ”hon” heter just Snurran och inte t.ex. Snurre. Omslagsbilden och bilden på titelsidan visar Snurran när hon äter och håller upp ketchup, vilket samspelar med titeln ”Snurran äter ketchup”. Av bilderna framgår även att hon tycker om ketchup då hon gapar stort och ler, samt slickar sig runt munnen.

Vi ser genom bilderna hur Snurran bär attribut som: en röd spade (uppslag 5) och en röd tandborste (uppslag 12). På de flesta bilder där Snurran är med ser vi även den röda ketchupflaskan (uppslag 1-5, 9,11). I texten kan vi läsa hur Snurran uttrycker ”Ketchup är absolut godast i hela världen. Kom ihåg det”, vilket kan tolkas som att Snurran är en självsäker och kaxig person som inte är rädd för att stå för vad hon tycker (uppslag 1).

Snurran uttrycker genom texten ”Det är fel. Punkt. Slut” (uppslag 2) när föräldrarna säger att ketchup inte är nyttigt. Detta kan tolkas som att Snurran är bestämd och envis då hon inte vill lyssna på sina föräldrar, samt att hon protesterar. I texten kan vi läsa att Snurran tycker att hon är snäll när hon hjälper familjen att spruta ketchup på deras mat.

Jag tycker alla borde äta ketchup jämt. [...] [m]en jag är snäll. För jag hjälper min familj att spruta ketchup på deras mat (uppslag 3).

På bilden ser vi dock hur storasystrer har vidöppen mun och håller upp händerna som i en gest åt Snurran att sluta spruta ketchup (uppslag 3). Det kan tolkas som att Snurran retar sin syster.

På nästa bild (uppslag 3) ser det ut som att Snurran är koncentrerad då hon biter sig i tungspetsen och sprutar ketchup i guldfiskens akvarium. I texten uttrycker Snurran:

Ketchupbad är nämligen det bästa som finns för en guldprinsessa. För det vet jag (uppslag 3).

Detta kan uppfattas som att Snurran vill vara snäll mot guldfisken och att hon inte förstår att ketchup inte är bra för en guldfisk, eller att hon inte förstår att alla inte är lika förtjusta i ketchup som hon.

”Ketchup är också bra att prutta med särskilt när Kaxa pussar sin kille” kan vi läsa i texten och på bilden ser vi hur Snurran står bakom en buske och fnissar (uppslag 4). Även detta visar på en busig och retsam sida hos Snurran.

På nästa bild ser vi hur Snurran sprutar ketchup på sig själv (uppslag 4) och i texten framhålls att Snurran tycker att ”ketchup är bra om man är trött och inte orkar gå”. Det framhålls vidare i texten att hon ropar på hjälp och skriker ”det kommer blod”, samt att alla tar fram sina mobiler och ringer ambulansen. I bild visas hur Snurran ligger på en bår, på väg in i ambulansen, med ett stort leende på läpparna. När hon sedan får skäll av föräldrarna gestaltas det hur hon stoppar ketchupflaskor i öronen (uppslag 4) och uttrycker genom text att hon inte hör vad de säger.

Men mamma, pappa och doktor Plåster är arga och skäller på mig. Fast jag hör inte vad dom säger. Faktiskt. För ketchupen pratar med mig (uppslag 4).

Här kan det tolkas som att Snurran är en lurig, nonchalant och egoistisk person eftersom att hon lurar och skrämmer människor med låtsasblod, tillkallar ambulans i onödan och sedan inte lyssnar på de tillsägelser hon får.

På kommande bild ser vi hur Snurran befinner sig i sandlådan och gräver ner ketchupkorkar. I texten kan vi läsa hur Snurran säger att det kommer ”växa upp ketchupträd” (uppslag 5). Det gestaltas även hur storasyter står bredvid med armarna i kors och ler åt Snurran. På nästa bild ser vi hur Snurran sprutar ketchup på storasyter och vi förstår varför när vi läser ”Det kan inte växa upp ketchup från korkar, säger Kaxa. JO! Skriker jag” (uppslag 5). Snurran uttrycker även i texten att ”ketchup är väldigt bra att spruta på dumma storasystrar när man vill bli av med dom”. Det kan uppfattas som att Snurran är kaxig, orädd och vild när hon ger sig på sin storasyter som dessutom gestaltas som mycket längre än henne själv.

På en bild ser vi hur Snurran springer uppför en trappa och texten talar om för oss att hennes mamma ropar att hon ska komma in och äta (uppslag 6). Snurran kan genom denna bild tolkas som aktiv. En besviken min visar Snurran genom bild när hon kommer till köket och ser att det inte finns någon ketchup (uppslag 6). I texten framhålls hur familjen uttrycker:

Du får inte äta ketchup mer, säger mamma. För det är inte nyttigt.

– Och för dyrt, säger pappa.

– Och för äckligt, säger Kaxa (uppslag 6).

Detta leder till ett ”högt” vrål från Snurran som gestaltas i bild genom att hon har en så vidöppen mun att hela svalget syns, och beskrivs i text (uppslag 7)

NEJ! JAG MÅSTE HA MIN KETCHUP. JAG KAN INTE LEVA UTAN MIN MUMSIGA KETCHUUUUUUUUUP! (uppslag 7).

Det kan tolkas som att Snurran gör uppror mot sina föräldrar för att hon inte får äta mer ketchup, vilket hon sedan fortsätter med. Det beskrivs i texten hur Snurran uttrycker ”Jag kan ju äta upp Guldprinsessan” och hur hon uttrycker ”typiskt” då mamma tar bort glasskålen med guldfisken i. Det gestaltas även hur hon med sur mun puttar bort maten och sätter händerna i kors (uppslag 8).

I texten kan vi sedan läsa att Snurran smyger hem till tant Rut ”för hon har ketchup” och på bilden ser vi att Snurran sitter vid ett bord med ett glas som innehåller något rött. Det framhålls i texten att det är ”ketchupsaft”. Bilden visar även hur hon ler mot tant Rut, vilket kan tolkas som att Snurran har en ödmjuk och snäll sida (uppslag 9).

Nästa bild gestaltar hur Snurran sitter på en stol och bredvid står en läkare som ser ut att prata allvar med Snurran. Läkaren har armarna i sidan och lutar sig fram. I texten uttrycks

- Om du inte äter måste du snart ligga på sjukhuset, säger doktorn allvarligt.
- Vad roligt! Säger jag. Har ni ketchup här?! (uppslag 10).

Snurran uttrycker även att hon ”absolut inte går utan ett stort bandage” och på bilden ser vi hur Snurran lämnar sjukhuset med ett bandage runt huvudet (uppslag 10). Det kan ge ett intryck av att det är Snurran som bestämmer över vuxna. Det gestaltas och beskrivs även på kommande uppslag (uppslag 11) där Snurran på bilden står med händerna i kors medan det i texten beskrivs:

- En korv med lite ketchup, tack, säger mamma.
- Nej, tyvärr, säger jag.
- En korv med mycket ketchup, säger mamma.
- No thank you, säger jag.
- Massa ketchup. Och en liten korv, sucker mamma.
- ALDRIG I LIVET! skriker jag (uppslag 11).

I texten framhålls att Snurran nu vill ha senap istället för ketchup (uppslag 11) och på nästa bild gestaltas hur Snurran står i badrummet och borstar tänderna med något gult. ”Senap är en god tandkräm” framhåller texten, vilket kan uppfattas som att Snurran återigen har fått sin vilja igenom (uppslag 12).

Andra personer som ingår i boken är Snurrans mamma, pappa, storasyster och tant Rut vilka finns med och nämns i både bild och text. På bilderna kan vi se att Snurran ser ut som sina föräldrar, men mamman gestaltas med bröst. Brösten är det enda som utseendemässigt skiljer mamman ifrån pappan, därmed är Snurran mer lik sin pappa. Storasyster Kaxa gestaltas med bröst, samt med ett rött hårspänne i luggen. Tant Rut har papiljotter i håret, samt bröst. Det framhålls i texten att mamma är orolig för att Snurran inte äter (uppslag 8). Denna omhändertagande sida kan tolkas som en typisk egenskap hos en mamma. På en av bilderna ser vi hur pappan ställt sig framför dörren med ett sammanbitet ansiktsuttryck (uppslag 7), medan texten förmedlar att ”pappa låser dörren”. Att pappan är bestämd kan uppfattas som ett förväntat beteende för en traditionell papparoll. Storasystemen gestaltas som retsam t.ex. då det i texten framhålls att Kaxa retas ”Nä, för ketchup kommer från tomater” (uppslag 5). Det kan tolkas som att tant Rut fått rollen som en typisk husmor, då hon bjuder Snurran på ”nygräddade gräddbullar”, när Snurran kommer på oväntat besök (uppslag 9).

Snurran är ett barn som skildras i djurgestalt, och hon har ingenting i sitt utseende och bär heller inga attribut som tyder på att hon är av kvinnligt kön, vilket skulle kunna uppfattas som ett försök att grumla genus. Däremot kan det tolkas som att hon inte betar sig enligt de

förväntningar som finns på en flicka. Snurran bryter mot normerna genom att vara kaxig, och genom att protestera. Vi upplever att hennes beteende och handlingar avviker från sådant som vi normalt associerar med kvinnlighet, då hon är mycket aktiv, syns och hörs, samt för att hennes möjligheter att agera inte är begränsade. Om huvudpersonen byts ut mot det motsatta könet, i detta fall en pojke, är det möjligt att den protesterande pojken inte skulle ha upplevts som lika störande och bråkig som Snurran, eftersom att det förväntas att en flicka ska vara tyst och skötsam.

4.3.2 Konflikter

Konflikten uppstår när Snurrans föräldrar har bestämt att hon inte längre får äta ketchup ”Du får inte äta ketchup mer, säger mamma” (uppslag 6), vilket inte stämmer överens med Snurrans åsikter om hur mycket ketchup hon ska få äta. Detta är en yttre konflikt som Snurran försöker lösa genom att protestera högljutt, samt genom att inte äta någonting alls för att få sin vilja igenom. Hennes protester kan ses som ett försök till att återta kontrollen och därmed fungerar det också som ett maktmedel. Den maktrelationen vi ser i boken är mellan barn och vuxen, dock är det i detta fall barnet som styr och tillsist får som hon vill (uppslag 9-12).

4.3.3 Miljö

Snurran skildras främst i sin hemmiljö (uppslag 1-3, 6-9, 12). Att det är hennes hemmiljö talar de inledande textraderna om för oss:

Jag heter Snurran och det här är mitt kök. Här är bäst att vara för här finns min ketchup (uppslag 1).

Vår uppfattning är att miljön i den här boken inte har en framträdande och betydande roll, utan att den främst fungerar som bakgrundsmiljö.

4.3.4 Berättarröst och perspektiv

Berättarperspektivet i denna bilderbok är i jag-form, vilket handlar om vem det är som talar i berättelsen. I detta fall är det Snurran, vilket blir tydligt i de inledande textraderna ”Jag heter Snurran och det här är mitt kök” (uppslag 1). I detta berättarperspektiv kan en djupare inlevelse av personens tankar och känslor återges (Nikolajeva, 1998:106), vilket blir tydligt genom följande beskrivning i texten, ”Men mamma och Pappa säger att ketchup inte är nyttigt. Det är fel. Punkt. Slut” (uppslag 2), samt ”Jag tycker att alla borde äta ketchup jämt” (uppslag 3). Perspektivet, synvinkeln, vilken handlar om vem det är som ser i berättelsen, är Snurrans vilket blir särskilt tydligt när hon gestaltas i helfigur tittandes upp på sina föräldrar som gestaltas utan huvuden (uppslag 11).

4.3.5 Text- och bildförhållande

Denna bilderbok kan tänkas tillhöra den expanderande textens koncept, eftersom att konkretiseringen av personer, miljö och handling kan överlåtas till illustratören (Rehdin, 2001:89). Det finns inget i textens beskrivning som talar om för oss att Snurran är en katt och det finns inget i bilderna som visar om hon är av manligt eller kvinnligt kön. Därmed kan det tolkas som att bilden spelar en egen roll i berättandet (Rehdin, 2001:89). Det samspel mellan ord och bild som kan tänkas råda i denna bilderbok är att orden är beroende av bilderna för förklaring (Nikolajeva, 2000:17), vilket följande exempel i texten synliggör;

Men mamma, pappa och doktor plåster är arga och skäller på mig. Fast jag hör inte vad dom säger. Faktiskt. För ketchupen pratar med mig (uppslag 4).

Bilden gestaltar samtidigt hur Snurran har stoppat in en ketchupflaska i varje öra, vilket förklarar varför hon inte hör.

4.4 Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen

4.4.1 Personskildring

Bilderbokens omslag gestaltar hur Lillebror Kanin sitter på en filt i skogen tillsammans med sin familj. I bakgrunden skymtar ett monster och en tomte. Genom bokens titel *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen* kan vi inte uppfatta att Lillebror Kanin är huvudperson. Vi får heller inte reda på om det är någon i familjen Kanin som är rädd för monstret eftersom att alla gestaltas med glad mun. Titelsidan innehåller endast bokens titel som omringas av en ram av blommor.

Lillebror Kanin är en vit och ljusrosa liten kanin, vilket bilderna talar om (uppslag 1-13). Det är för att han genom texten benämns som "Lillebror Kanin" som vi förstår att det är en pojke (uppslag 2). Bilderna visar oss inte att det är en pojke, utan han framställs som genusneutral.

Efter att föräldrarna varnat sina barn för det "fruktansvärda monstret" i skogen är det lillebror som är "räddast" av alla barnen, vilket framhålls i texten. Bilden visar lillebror som ligger under ett bord och håller sig för öronen, samtidigt som hans kroppsspråk visar på rädsla (uppslag 2). Bilderna visar vid flera tillfällen lillebrors rädsla då han sjunker ihop och darrar (uppslag 2, 5- 7, 11).

I texten kan vi läsa hur pappan frågar lillebror om han kan springa ut och plocka blåbär. "Visst, säger lillebror" (uppslag 3). Han framstår som hjälpsam när han gärna hjälper sin pappa att hitta blåbär till pannkakorna. Bilden visar hur han snabbt springer iväg och ser glad ut (uppslag 3).

Lillebror har, precis som det uttrycks i texten "smak för det vackra i livet" vilket blir synligt i bild och text som beskriver och visar att han inte kan låta bli att följa efter en vacker fjäril (uppslag 3). Detta kan tolkas som att lillebror är impulsiv och inte riktigt tänker sig för.

- Vilken underbar glänta det här är, tänker Lillebror. Och vilka fantastiska fjärilar! Speciellt den där! (uppslag 3).

I texten kan vi läsa hur tomten skäller på lillebror. "Vad gör du här, frågar den argt" och på bilden ser vi hur lillebror krupit ihop och lyssnar (uppslag 5). På en annan bild ser vi hur lillebror sitter och håller i bullen han fått av tomten, medan texten talar om för oss att chauffören inte vill att han ska äta bullen i hans vagn då det finns risk för smulor (uppslag 8).

Lillebror tittar på bullen han fått av tomten. Den ser god ut.
- Du tänker väl inte äta den där? Säger chauffören utan att vända sig om. Jag vill inte ha några smulor i min vagn! (uppslag 8).

Dessa saker kan tolkas som att lillebror visar respekt för vuxna, samt att han lyssnar på tillsägelser.

Lillebror visar i bild att han är skamsen, genom att sitta ihopsjunken med hängande öron och ledsna ögon, när han kommer hem sent och mamma uttrycker genom texten sin ilska och oro då hon uttrycker "Var har du varit så länge? Förstår du inte att vi blir oroliga?" (uppslag 9). Lillebror vågar inte berätta vad som hänt, vilket texten framhåller.

Lillebror skulle vilja berätta vad som har hänt, men då kanske mamma blir ännu argare, han får ju inte gå till den fruktansvärda delen av skogen (uppslag 9).

Detta kan uppfattas som att lillebror är medveten om att han brutit mot reglerna och att han är rädd för att få skäll. Han protesterar inte när mamma uttrycker i text att han ”genast” ska gå och lägga sig, vilket kan tolkas som att han inte vågar göra sin röst hörd. Bild och text gestaltar och beskriver hur lillebror vaknar på natten (uppslag 9), hur han går upp för att koka kaffe samt hur han sätter sig i fåtöljen med en bok (uppslag 10). Texten talar om att lillebror måste hålla sig vaken på något sätt för att han inte vågar somna om.

Lillebror vaknar igen och törs inte somna om fast han är så trött. Han måste hålla sig vaken på något sätt (uppslag 10).

Att han då väljer en kopp kaffe och en bok visar på ett moget beteende. Det framhålls i texten att det ”knackar” på dörren och bild och text beskriver hur lillebror går fram till dörren och öppnar den (uppslag 10). Detta visar på en modig sida hos lillebror. Ytterligare något som tyder på en modig sida hos Lillebror är vid tillfället då han öppnar dörren och det är monstret som står på utsidan.

- Nu dör jag! Tänker Lillebror. Nu!
Men så kommer han på vad tomtens sa. Han måste titta monstret i ögonen! Så lillebror gör det, fast han inte törs (uppslag 11).

Texten beskriver hur lillebror ser att monstret ”gråter” och hur han säger ”var inte ledsen”. Bilden visar samtidigt hur lillebror kramar monstret (uppslag 12). I texten får vi reda på att monstret gråter för att hon tycker att hon är ”ful”, ”ensam” och inte har några vänner. Texten beskriver hur lillebror resonerar med sig själv:

- Vad svarar jag på det? Tänker Lillebror. Hon är ju faktiskt väldigt ful. Men hon verkar snäll också...
- Du kanske kan få bo här med oss, säger han (uppslag 12).

Detta skulle kunna uppfattas som att lillebror visar omtanke, empati och reflektionsförmåga.

Texten talar om för oss att den ”underbara familjen Kanin” bor i ”Sagoskogen” (uppslag 1). På bilden ser vi hela familjen, Mamma Kanin, Pappa Kanin, Lillasyster Kanin och Lillebror Kanin samt en äldre syster och en äldre bror. Alla kaninerna i familjen liknar Lillebror Kanin till färgen. Däremot är de olika stora. Mamma och Pappa Kanin är till utseendet lika men bär olika kläder och på vissa bilder syns det att Mamma Kanin har långa ögonfransar och bröst (uppslag 1, 12 & 13). Mamma Kanin bär ett litet rött förkläde med blommor och volanger på (uppslag 13) och Pappa Kanin bär växelvis ett stort rött och vitrutigt förkläde, samt ett blårandigt förkläde och en kockmössa (uppslag 1, 3, 13).

Vi ser på en bild att det är Pappa Kanin som lagar mat i köket (uppslag 3) och texten beskriver hur han ber Lillebror Kanin om hjälp med att plocka bär.

Alla mina underbara blåbär är slut! Lillebror, springer du ut och plockar några nya? (uppslag 3).

Mamma Kanin framstår i texten som ”en underbar mamma” (uppslag 12), samtidigt visar bilderna att hon är bestämd då det är hon som ger Lillebror tillsägelser när han har kommit hem för sent (uppslag 9).

Bilderna visar att Lillasyster Kanin alltid har en rosett i håret (uppslag 1, 9, 12 & 13), vilket är det enda som utseendemässigt skiljer henne ifrån lillebror. Färgen på rosetten växlar mellan blå, gul, röd och rosa. Lillasyster Kanin uttrycker i texten sin rädsla genom att skrika ”hjälp” och bilden visar hur hon håller sig för kinderna när monstret får stanna (uppslag 13). Bilderna visar även att hon gärna håller sig nära sin mamma (uppslag 1, 12, 13).

De äldre syskonen finns endast med som bakgrundsfigurer i bokens bilder (uppslag 1, 9, 12, 13) där flickan skiljs från pojken genom sina långa ögonfransar, sina bröst och sitt rosa nattlinne med röda hjärtan på (uppslag 12). Pojken har en grönrandig nattskjorta (uppslag 12) och är smalare och längre än flickan (uppslag 1). De nämns aldrig i texten.

Monstret och tomten är också figurer vi stöter på i bokens bild och text. Bilden visar att monstret är ett stort vitt spöke med vassa tänder och hängiga röda ögon (uppslag 7, 11, 12). Texten talar bara om att den stora vita gestalten är ”monstret”. Monstret har ett skrämmande utseende och är av kvinnligt kön, vilket först blir synligt i bild då hon får en rosa rosett i håret efter badet (uppslag 13). Texten talar dock vid ett tillfälle om att det är en ”hon” (uppslag 7).

På bilderna verkar monstret till en början stort och läskigt (uppslag 7 & 11), men en annan sida hos monstret gestaltas då hon börjar gråta (uppslag 12). Det kan visa på en känslös sida hos monstret.

Tomten är en liten figur som bär svarta kläder, svart luva och vitt skägg, vilket enbart gestaltas genom bild (uppslag 5-8). I texten beskrivs tomten till en början som ”den” (uppslag 5), men senare som ”han” (uppslag 6).

I texten beskrivs han som arg och han uttrycker, ”[v]ad gör du här? frågade den argt” (uppslag 5). När lillebror förklarar att han sprungit vilse säger tomten, ”hoppas du får smisk när du kommer hem”(uppslag 5), vilket visar på en känslökall sida.

Texten beskriver hur tomten vid ett tillfälle uttrycker sig på följande sätt mot lillebror:

- Ja, nu blev du allt rädd va? Säger tomten. Det kanske kan avskräcka dig från att våga dig hit igen! (uppslag 6).

Detta kan uppfattas som att tomten hånar lillebror. På en annan bild ser vi hur tomten ger lillebror en bulle och texten beskriver att tomten säger ”lycka till” då de ska skiljas åt (uppslag 8), vilket kan tolkas som att tomten även har en vänlig och givmild sida.

Lillebror Kanin gestaltas i sitt utseende som helt genusneutral. Han bär inga kläder eller attribut, därmed får vi inte genom bilderna reda på vilket kön han har. Dock kan vi finna ett överskridande av genusnormerna i Lillebror Kanins beteende och handlingar. Han visar sig ofta liten och rädd, vilket mer kan kopplas samman med ett feminint beteende. Han framställs i berättelsen som en mjuk person som inte har svårt för att visa känslor och omtanke om andra, samtidigt framställs han som en modig och självständig person, vilket kan förknippas mer med maskulinitet. Om huvudpersonen skulle bytas ut mot någon av det motsatta könet, i detta fall en flicka, skulle huvudpersonens sätt att visa sin rädsla och sina känslor för det farliga inte ses som lika överraskande eftersom att detta beteende mer kan associeras till ett icke maskulint beteende. Det upplevs även som förvånande att monstret är av kvinnligt kön eftersom att hon framställs som ful och skrämmande vilket står emot de förväntningar vi har på framställningen av kvinnan som vacker.

4.4.2 Konflikter

Konflikten i berättelsen handlar om att Lillebror Kanin är rädd för monstret som i texten framställs som "ett fruktansvärt monster" (uppslag 2). Han försöker till en början lösa konflikten genom att undvika monstret (uppslag 2 & 7).

Lillebror blir livrädd och skjuter iväg som en kanonkula genom skogen. Han springer och springer och springer och dyker tillslut ner i en buske (uppslag 7).

När han sedan möter monstret löser han problemet genom att utmana sin rädsla och ta mod till sig att titta monstret i ögonen.

Han måste titta monstret i ögonen! Så lillebror gör det, fast han inte törs (uppslag 11).

[Bladvändning]

Då ser han att monstret gråter. Lillebror tvekar, men sen hoppar han fram till monstret (uppslag 12).

Genom denna handling upptäcker Lillebror Kanin att han inte behöver vara rädd för monstret och konflikten är därmed löst.

Det råder först en maktrelation mellan könen där "hon", monstret, är överordnat "han", Lillebror Kanin (uppslag 7-11).

Det var inte bra, för då vet hon att du är rädd för henne! (uppslag 7).

Denna maktrelation får sedan ombytta roller när monstret börjar gråta och Lillebror Kanin uttrycker:

Du kanske kan få bo här med oss, säger han (uppslag 12).

4.4.3 Miljö

Handlingen utspelar sig i en skogsmiljö som framställs dels som "underbar" (uppslag 1) och dels som "fruktansvärd" (uppslag 2). Miljön som skildras i boken är av betydelse för dess handling på så vis att det behöver finnas en vacker framställd miljö som tillhör den "underbara delen av skogen" samt en skrämmande framställd miljö som tillhör den "fruktansvärda delen av skogen". Dock är det inte av betydelse att handlingen utspelar sig i en skogsmiljö, det kunde lika gärna vara en stadsmiljö. Miljön har betydelse för hur Lillebror Kanins beteenden och handlingar framställs. Exempelvis gestaltas Lillebror Kanin, i den underbara delen av skogen, med glad mun, slutna ögon, och han ligger i gräset, vilket kan tolkas som att han är passiv, trygg och lugn (uppslag 1). När han sedan gestaltas i den fruktansvärda delen av skogen ser han, genom sin vidöppna mun och sina uppspärade ögon, rädd ut (uppslag 5).

4.4.4 Berättarröst och perspektiv

Denna bilderbok berättas i tredje person, vilket innebär att berättarperspektivet är det allvetande perspektivet (Nikolajeva, 2004:197), eftersom vi i berättelsens text får följa flera olika personer, såsom Lillebror Kanin, Monstret, tomten och Mamma och Pappa Kanin, och deras tankar och handlingar. Därmed delar vi även i bild flera personers perspektiv i berättelsen. Detta blir synligt i text när monstret ber om att få stanna hos den underbara familjen Kanin "Snälla, snälla, får jag bo här nu?" ber monstret" och det beskrivs att "Pappa Kanin lägger pannan i djupa veck" och Mamma Kanin svarar "Det är klart att du får" och

Pappa Kanin uttrycker ”Ja, okej då!”. Lillebror Kanin utbrister ”Hurra!” medans Lillasyster Kanin utbrister ”Hjälp!”. Bilden visualiserar samtidigt de ovan nämnda figurernas ansiktsuttryck och gester (uppslag 13).

4.4.5 Text- och bildförhållande

I denna bilderbok är det den illustrerade textens koncept som är framträdande eftersom att bilderna visuellt bekräftar och förstärker det texten berättar (Rhedin, 2001:83). Det samspelsförhållande mellan ord och bild som kan tänkas råda i denna bilderbok är att bilden förstärker, preciserar orden, vilket innebär att texten inte är beroende av bilderna för att vara förståelig (Nikolajeva, 2000:17). Detta synliggörs i texten när det beskrivs att ”[a]lla barnen blev mycket rädda, och allra räddast blev Lillebror Kanin.” samtidigt som bilden visuellt förstärker och bekräftar det som beskrivits genom att gestalta Lillebror Kanin liggandes under ett bord med ett skrämt ansiktsuttryck (uppslag 2).

4.5 *Spyflugan Astrid flyger högt*

4.5.1 Personskildring

Omslagsbilden gestaltar spyflugan Astrid som håller en arm runt en liten fluga. I bakgrunden ser vi en rykande skorsten, ett par vassa fågelklor, regndroppar som faller och gröna blad. Genom de vassa klorna kan vi få en uppfattning om att boken handlar om något farligt som Astrid behöver fly ifrån. Bokens titel *Spyflugan Astrid flyger högt* talar om för oss att boken handlar om en spyfluga av kvinnligt kön.

Handlingen börjar redan på titelsidans uppslag där vi genom texten får reda på att bilderboken berättas i ett jag-perspektiv, samt att hon är snabb och aktiv.

Det är jag som är Astrid. Dom säger att jag är en spyfluga. [...] Och jag kan flyga vrålsnabbt och stå i taket (titelsidans uppslag).

Bilderboken handlar om två spyflugor, Astrid och Lille-Bertil. Astrid beskriver i texten sig själv som en spyfluga med ”stora ögon, 2 vingar, 2 armar och fyra ben” (titelsidans uppslag), vilket även bilderna gestaltar. Det som skiljer Astrid från Lille-Bertil är hennes frisyr. Hon har en tofs mitt på huvudet och Lille-Bertil har kort krulligt hår. Astrid är också längre och större än Lille-Bertil. De har båda gröna kläder. Astrid bär ett rött hårband som attribut medan Lille-Bertil vid ett tillfälle har en nappflaska (uppslag 2 & 3).

Astrid kan tolkas ha många egenskaper, då hon ”kan flyga vrålsnabbt” (titelsidans uppslag) och på så vis kan uppfattas som aktiv, omhändertagande och ansvarsfull eftersom att hon får passa ”småflugorna” varje dag (uppslag 1), passiv och nyfiken eftersom att bilden gestaltar hur hon sitter i fönstret och tittar på ”DET STORA PÅ ANDRA SIDAN” (uppslag 1), samt självständig och modig då hon tar initiativet att leta efter Lille-Bertil på egen hand (uppslag 5) och när hon räddar honom ifrån faror (uppslag 8 & 12). När Astrid och Lille-Bertil åter är hemma igen beskriver texten följande:

Alla undrade var vi varit. I DET STORA PÅ ANDRA SIDAN. Tänkte jag säga. (uppslag 13)

[bladvändning]

Men jag sa inget (uppslag 14)

Detta kan tolkas som att Astrid genom att välja att inte berätta vad de varit med om avstår från att stå i centrum, få uppmärksamhet samt framställa sig själv som modig. Men det skulle också kunna bero på att hon skäms över att hon tappade bort Lille-Bertil och på så vis misslyckades med sitt uppdrag att passa honom (uppslag 4). Av texten kan vi tolka att Lille-Bertil är aktiv och busig eftersom att Astrid uttrycker följande:

Jag måste flyga efter honom hela tiden (uppslag 2).

Vi ser även genom bilderna att Lille-Bertil är aktiv och busig då han flyger flera varv runt en blomstjälk, rider på Astrids rygg (uppslag 2) och försvinner ifrån Astrid vid två tillfällen (uppslag 4 & 11).

Astrids intressen blir synliga genom texten som beskriver att hon gillar att ”äta, göra utflykter och titta på DET STORA PÅ ANDRA SIDAN” (uppslag 1). Dock är det endast det sistnämnda vi ser i bild (uppslag 1).

Astrid är en flicka som skildras i djurgestalt. Att det är en flicka förstår vi dels för att hon heter Astrid, men också för att hon i bild gestaltas med tofs och rött hårbånd. I hennes utseende kan vi därmed inte finna några överskridanden av genusnormerna. Dock kan vi finna ett visst överskridande i hennes beteendemönster, då Astrid framstår som självständig, aktiv och modig vilket avviker från sådant vi normalt förknippar med ett kvinnligt beteendemönster. Därmed kan det tolkas som att flickkaraktären till viss del har maskuliniserats. Om huvudpersonen skulle bytas ut mot någon av det motsatta könet, i detta fall en pojke, är det möjligt att det inte skulle ses som lika naturligt att han hade rollen som den omhändertagande personen, eftersom att denna roll och detta beteende mer förväntas av en flicka.

4.5.2 Konflikter

En yttre konflikt uppstår när Astrid hittar Lille-Bertil som har fastnat i ett spindelnät i fläktroret, vilket gestaltas i bild (uppslag 8). Texten framhåller att Astrid ropar:

Lille-Bertil! Akta dig! Skrek jag. Men Lille-Bertil svarade inte. Jag trasslade loss honom så fort jag kunde... (uppslag 8).

Det gestaltas sedan hur Astrid håller Lille-Bertil i sin famn och flyger iväg bort från spindeln. Genom hennes mun- och ögonuttryck kan det uppfattas som att Astrid är skrämmd (uppslag 8). Att Astrid, trots sin egen rädsla, väljer att rädda Lille-Bertil kan tyda på att hon bortser från sin egen rädsla för att ta hand om någon annan. En liknande konflikt och lösning uppstår då hon får rädda Lille-Bertil från en stor fågel (uppslag 11 & 12). Astrid kan vid flera tillfällen uppfattas som modig då hon räddar Lille-Bertil, men eftersom att hon med hjälp av tur kommer hem igen framstår hon inte som någon hjälte. Det skulle kunna tolkas som att det kvinnliga är överordnat det manliga eftersom att Astrid har makten över Lille-Bertil när hon passar honom. Dock kan även Astrids makt över Lille-Bertil bero på ålderskillnaden mellan dem.

4.5.3 Miljö

Texten framhåller att Astrid ”bor bakom soffan” med sina släktingar (titelsidans uppslag) och i denna inomhusmiljö befinner hon sig i större delen av berättelsen (titelsidans uppslag, uppslag 1-8, 13-14). Det framkommer att Astrid ”gillar” att ”titta på DET STORA PÅ ANDRA SIDAN” (uppslag 1) och hon får senare i berättelsen möjlighet att möta denna utomhusmiljö på riktigt (uppslag 9-13). I inomhusmiljön förekommer faror av olika slag t.ex.

ett eluttag vilket beskrivs som ”det absolut förbjudna” (uppslag 5), en kastrull på spisen där texten uttrycker Astrids oro ”Tänk om Lille-Bertil trillat i?” (uppslag 6) och en påslagen fläkt där Astrid beskriver ”plötsligt sögs jag uppåt...” (uppslag 6). Även i utomhus miljön skildras faror så som en stor fågel (uppslag 11) och kraftigt regn (uppslag 12). I och med dessa faror kan det tolkas som att Astrid befinner sig i en händelserik äventyrsmiljö.

4.5.4 Berättarröst och perspektiv

I denna bilderbok berättar texten i jag form, vilket blir synligt när det framhålls i texten ”Det är jag som är Astrid. Dom säger att jag är en spyfluga” (Titelsidans uppslag). Detta berättarperspektiv begränsar möjligheterna till information men däremot kan en djupare inlevelse av personens tankar och känslor återges (Nikolajeva:1998:106), vilket följande beskrivning i texten exemplifierar, ”[s]en kom det massor med blött och jag orkade inte bära Lille-Bertil längre” (uppslag 12). I bild kan vi se att det blöta är regn som faller på Astrid och Lille-Bertil. Det är Astrids perspektiv vi delar i berättelsen, det är hon som ser, vilket blir tydligt när det gestaltas i bild hur Astrid blickar ut över landskapet, ”[a]llt kändes så stort. Men ändå så litet”, och vi ser det ur hennes synvinkel (uppslag 10).

4.5.5 Text- och bildförhållande

Den här bilderboken kan tolkas tillhöra den expanderande bilderbokens koncept, eftersom att bilden spelar en egen roll i berättandet och konkretiseringen av farorna t.ex. elkontakten, den varma kastrullen på spisen, den påslagna fläkten, spindeln och fågeln visualiseras enbart i bild och omnämns inte i texten (uppslag 5,6,8 & 12). Därmed kan det tolkas som att texten är beroende av bilderna för att vara förståelig och det samspelsförhållande som finns mellan ord och bild kan därmed vara att orden är beroende av bilderna för förklaring (Nikolajeva, 200:17).

4.6 Sammanfattning

Nedan följer en sammanfattning av de viktigaste resultaten som framkommit i analysen av bilderböckerna.

4.6.1 Personskildring

I tre av de fem böckerna, *Kan man...?*, *Snurran äter ketchup* och *Spyflugan Astrid flyger högt*, förekommer huvudpersoner av kvinnligt kön och två av dessa är förmänskligade djurgestalter, en katt och en spyfluga. De två huvudpersonerna i böckerna, *Pelle i djungeln* och *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen*, är karaktärer av manligt kön och en av dessa är en förmänskligad djurgestalt, en kanin. Därmed kan vi se att tre av de fem huvudpersonerna är av kvinnligt kön och två av manligt kön, alltså kan vi se en övervikt av det kvinnliga könet, vi kan även se en övervikt av djurkaraktärer.

I boken *Kan man...?* förekommer inga bipersoner som är av betydelse för handlingen. Det gör det däremot i boken *Pelle i djungeln* där Tarsan, som är av manligt kön, och Apan, som är av kvinnligt kön, samt två manliga djurskötare förekommer. Här ser vi en övervikt av personer med manligt kön. I boken *Snurran äter ketchup* finns bipersoner som Snurrans mamma, pappa, storasyster och tant Rut, vilket innebär att det finns flest personer av kvinnligt kön. I *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen* uppträder Mamma Kanin, Pappa Kanin, Lillasyster Kanin, en äldre syster och en äldre bror samt en tomt av manligt kön och ett monster av kvinnligt kön, vilket betyder att det även i denna bok finns en övervikt av det kvinnliga könet. I boken *Spyflugan Astrid flyger högt* finns Lille-Bertil med som en viktig biperson. I de fyra böcker där det förekommer viktiga bipersoner finns en övervikt av kvinnliga bipersoner i två av böckerna *Snurran äter ketchup* och *Sagan om den underbara*

familjen kanin och monstret i skogen, och i de två andra böckerna finns en övervikt av manliga bipersoner *Pelle i djungeln* och *Spyflugan Astrid flyger högt*. Vi kan därmed inte dra slutsatsen att huvudpersonens kön har någon avgörande betydelse för könet på bipersonerna. Av de 16 bipersonerna är åtta av kvinnligt kön och åtta av manligt kön, vilket innebär att vi inte kan se någon övervikt av det kvinnliga respektive manliga könet. Däremot skiljer sig fördelningen åt mellan böckerna. Vi ser att i de böcker där huvudpersonen skildras i djurgestalt, *Snurran äter ketchup*, *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen* och *Spyflugan Astrid flyger högt*, omges denna av sina familjemedlemmar som blir bipersoner. I de två böcker där huvudpersonen är av mänsklig karaktär förekommer flickan utan några bipersoner medan pojken har fyra personer runt omkring sig, Tarsan, Apan och två manliga djurskötare. Av dessa fyra personer är tre av manligt kön och en av kvinnligt kön. Figuren av kvinnligt kön skildras i djurskepnad.

Vi ser att Snurran och Lillebror Kanin, som båda är djur, gestaltas helt genusneutralt utseendemässigt, medan Spyflugan Astrid gestaltas med en tofs och ett rött hårband som attribut, vilket kan tolkas som att ett försök att understryka könet har gjorts genom att förstärka den yttre beskrivningen. Därmed kan vi i hennes utseende inte finna några överskridanden av genusnormerna. Inte heller i de böcker där huvudpersonen är av mänsklig karaktär, *Kan man...?* och *Pelle i djungeln*, kan vi i huvudpersonernas utseenden finna några överskridanden av genusnormerna. Möjligtvis utmärker sig den röda färgen på Pelles keps. Alltså kan vi se att i tre av böckerna gestaltas huvudpersonernas utseende genusstereotyp och i två av böckerna helt genusneutralt. I de böcker där huvudpersonen gestaltas som ett djur, Snurran, Lillebror Kanin och Astrid, kan vi se att det endast är Astrid som förstärks i sin yttre beskrivning med ett rött hårband som attribut, vilket gör att vi kan tolka hennes utseende som stereotyp.

I *Spyflugan Astrid flyger högt* överskrider flickkaraktären däremot genusnormerna för ett förväntat kvinnligt beteendemönster, då hon framstår som självständig, aktiv och modig, vilket avviker från sådant som vi normalt förknippar med ett kvinnligt beteendemönster. Dock kan vi också se en omhändertagande och moderlig sida hos Astrid när hon passar och tar ansvar för småflugan Lille-Bertil. Även i pojkkaraktären Lillebror Kanins beteende och handlingar kan vi finna ett överskridande av genusnormerna, eftersom han ofta visar sig liten och rädd, vilket mer kan kopplas samman med ett feminint beteende. Han framställs också som en mjuk karaktär som inte har svårt för att visa känslor och omtanke om andra. Samtidigt framställs han som en modig och självständig figur, vilket mer kan kopplas samman med ett manligt beteendemönster. Flickkaraktären Snurran betar sig inte enligt de förväntningar som finns på en flicka och hon bryter mot normerna genom att vara kaxig och genom att protestera. Hennes beteende och handlingar, att hon är aktiv, syns och hörs samt att hennes möjligheter att agera inte är begränsade, avviker därmed från sådant som vi normalt associerar med kvinnlighet, att vara tyst och skötsam. I pojkkaraktären Pelles aktiviteter kan vi inte finna några överskridanden av genusnormerna, eftersom han framstår som aktiv häändig och modig, och han framstår som en hjälte i det äventyr han ingår. Han avviker dock från ett traditionellt manligt beteendemönster när han visar oro för att apan försvunnit, har dukat på tredje våningen, samt när han visar rädsla då Tarsan skriker ett illvrål. I flickkaraktären i boken *Kan man...?* kan vi finna ett visst överskridande i de aktiviteter hon föreställer sig att hon ingår i. Flickans aktiviteter och handlingar som sker i hennes fantasi avviker från aktiviteter och handlingar som vi normalt associerar med kvinnlighet. Därmed bryter hon mot det bestämda kvinnliga beteendemönstret. Samtidigt kan vi även se tecken på en omhändertagande sida hos flickan eftersom att hon matar djuren i parken. Denna aktivitet kan kopplas samman med ett mer typiskt kvinnligt uppträdande. Vi kan alltså konstatera att när det gäller huvudpersonernas

egenskaper och beteendemönster överskrider alla genusnormerna för vad som förväntas vara typiska kvinnliga respektive manliga egenskaper, samt ett typiskt kvinnligt respektive manligt beteendemönster. Dock är det endast en karaktär, Snurran, som vi anser bara överskrider genusnormerna, vilket innebär att de andra karaktärerna framstår som både genusstereotypa och icke genusstereotypa.

När vi tittat på vilka aktiviteter som karaktärerna utför har vi kommit fram till att Pelle är genusstereotyp i de aktiviteter han utför, t.ex. när han bygger ett trädhus. Snurran, Lillebror Kanin och Spyflugan Astrid utför aktiviteter som kan anses vara typiskt manliga och typiskt kvinnliga. Snurran då hon leker i sandlådan, Lillebror Kanin när han kokar kaffe och läser en bok, samt Astrid då hon flyger runt och leker med Lille-Bertil. Flickan i *Kan man...?* är genusöverskridande i utförandet av de farliga och äventyrliga aktiviteter hon utför i sina fantasier, men när hon befinner sig i verkligheten är hon genusstereotyp när hon matar djur i parken.

När vi studerat bipersonernas utseende har vi kommit fram till att Tarsan är genusstereotyp i sitt utseende, men i sina handlingar och aktiviteter framstår han som mer kvinnlig, t.ex. när han lagar mat, är passiv vid bygget, när han visar sin oro för apan när hon försvunnit, samt när han visar sina känslor för apan genom kroppskontakt. Men han uppvisar även genusstereotypa drag när han sitter och spelar kort med apan och när han är aktiv och orädd i letandet efter apan. apan är genusneutral i sitt utseende, men däremot överskrider apan genusnormerna till viss del i sina handlingar och aktiviteter såsom när hon sitter och spelar kort med Tarsan samtidigt som de är omgivna av ölliknande glasflaskor, samt när hon hjälper till att bygga ett nytt hus åt Tarsan. Hon visar dock ett mer förväntat kvinnligt beteende när hon visar rädsla i fällan, samt när hon omfamnar Tarsan och därmed inte är rädd för att visa sina känslor för andra genom kroppskontakt.

Snurrans mamma, storasyster och tant Rut gestaltas utseendemässigt stereotypt med bröst. Storasyster Kaxa har dessutom ett rött hårspänne i luggen och tant Rut har papiljotter i håret. Snurrans pappa är genusneutral i sitt utseende men skildras dock inte som genusneutral utan som genusstereotyp i sitt beteende och i sina handlingar eftersom att han framstår som bestämd, vilket mer kan kopplas samman med ett förväntat beteende för en traditionell papparoll. Mamman är även hon stereotyp i sitt beteende och i sina handlingar eftersom hon framstår som orolig, vilket kan kopplas samman med en omhändertagande sida och en typisk egenskap för en mamma. Likaså storasyster Kaxa och tant Rut är typiskt kvinnliga i sina beteenden och i sina handlingar, Kaxa retas och tant Rut bjuder på nygräddade bullar som en riktig husmor.

Mamma Kanin gestaltas, likt storasyster Kanin, med långa ögonfransar och bröst. Mamma Kanin bär dessutom ett litet rött förkläde med blommor och volanger på och storasyster Kanin bär ett rosa nattlinne med röda hjärtan. Lillasyster Kanin har alltid en rosett i håret. Alla av kvinnligt kön i familjen Kanin kan därför till utseenden tolkas som stereotypa. Pappa Kanin och storebror Kanin bär kläder i färgerna grönt och blått, och pappa Kanin bär dessutom en kockmössa. Båda gestaltas utan ögonfransar. Genom de kläder och attribut pappa Kanin och storebror Kanin bär tolkar vi att även dessa karaktärer till utseendet är stereotypa. Mamma Kanin framstår som bestämd och sträng vilket möjligen mer är förknippat med ett manligt beteende och pappa Kanin lagar mat vilket i sin tur mer kan kopplas samman med en traditionell kvinnoroll. Lillasyster Kanin framstår som liten och rädd och hon håller sig gärna nära sin mamma, vilket också kan kopplas samman med stereotypt beteende. Tomten bär svarta kläder och har vitt skägg. Att han bär skägg tolkar vi som manligt. Han framställs som

arg och ilsken, men han visar även en vänlig och givmild sida. Det kan därför uppfattas som att han visar både ett typiskt kvinnligt beteende, sin vänliga sida, och ett typiskt manligt beteende, sin aggressiva sida. Monstret är av kvinnligt kön och hon framställs som ful och skrämmande vilket inte stämmer överens med de föreställningar som råder om att kvinnan ska vara vacker. Därmed gestaltas monstret till en början inte stereotyp, men längre fram i berättelsen gestaltas hon med en rosa rosett på huvudet, vilket kan tolkas vara ett attribut som förstärker monstrets kvinnliga kön.

Lille-Bertil är genusstereotyp i sitt utseende, med kort krulligt hår, men även i sina aktiviteter och handlingar när han framstår som aktiv och busig.

Vi kan därmed konstatera att av de 16 bipersonerna gestaltas sju av åtta av de manliga karaktärerna, Tarsan, Pappa Kanin, storebror Kanin, Tomten och Lille-Bertil, samt de två manliga djurskötarna utseendemässigt stereotyp, och en, Snurrans pappa, genusneutralt. Vi kan även konstatera att av de kvinnliga karaktärerna gestaltas sex av åtta i sitt utseende stereotyp, Snurrans mamma, storasyster Kaxa, tant Rut, Mamma Kanin storasyster Kanin, Lillasyster Kanin, och en, Apan, genusneutralt. Monstret gestaltas både stereotyp och icke stereotyp. Vi kan även konstatera att av de kvinnliga bipersonerna skildras Snurrans mamma, storasyster Kaxa, tant Rut och Lillasyster Kanin med ett typiskt kvinnligt beteende. Apan och Monstret skildras med både ett stereotyp och icke stereotyp beteendemönster och Mamma Kanin överskrider normerna för vad som förväntas vara ett typiskt kvinnligt beteende. Av de manliga karaktärerna skildras Snurrans pappa och Lille-Bertil, samt de två manliga djurskötarna, med ett typiskt manligt beteendemönster. Tarsan och Tomten skildras båda med stereotypa och icke stereotypa beteenden och Pappa Kanin överskrider normerna för vad som förväntas vara typiskt manligt, när han lagar mat. Dock gör han det med attributet kockmössa, vilket kan tolkas som att det är mer accepterat för en man att laga mat i köket om han till yrket är kock.

Om flickan i boken *Kan man...?* Skulle bytas ut mot en pojke skulle inget väsentligt förändras i bilderbokens handling, däremot är det möjligt att den inte skulle uppfattas som lika häpnadsväckande eftersom att förväntningarna på flickor och pojkars beteenden skiljer sig åt. Om Pelle skulle bytas ut mot någon av det motsatta könet skulle det kunna innebära att berättelsen inte uppfattades som lika naturlig och trovärdig eftersom att flickan skulle uppfattas som en "pojkflicka" och därmed överskrida genusnormerna, men även för att en flickkaraktärs makt skulle ses som underordnad de manliga djurskötarnas. Om huvudpersonen Snurran skulle bytas ut mot en pojke är det möjligt att en den protesterande pojken inte skulle ha upplevs som lika störande och bråkig som Snurran eftersom att det förväntas av en flicka att hon ska vara tyst och skötsam. Om Lillebror Kanin skulle bytas ut mot någon av det motsatta könet skulle huvudpersonens sätt att visa sin rädsla och sina känslor för det farliga kanske inte ses som lika överraskande eftersom att detta beteende mer kan associeras till ett icke maskulint beteende. Om huvudpersonen Astrid skulle ersättas av en pojke är det möjligt att det inte skulle ses som lika naturligt att han hade rollen som den omhändertagande personen eftersom att denna roll och detta beteende mer förväntas av en flicka. Mot bakgrund av detta är vår uppfattning att inget väsentligt i bilderböckernas handling skulle förändras om huvudpersonerna bytte kön. Dock blir det tydligt att de förväntningar och föreställningar som finns om flickors och pojkars roller, samt deras beteenden bidrar till om berättelserna uppfattas som trovärdiga och naturliga eller inte.

4.6.2 Konflikter

I fyra av böckerna förekommer yttre konflikter *Pelle i djungeln*, *Snurran äter ketchup*, *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen* samt *Spyflugan Astrid flyger högt*. Dock förekommer även inre konflikter i två av dessa böcker *Pelle i djungeln* och *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen*. I en av bilderböckerna, *Kan man...?*, finner vi endast en inre konflikt. Vi ser att pojkarna ingår i både inre och yttre konflikter, medan flickorna endast ingår i en konflikt, antingen en inre eller yttre. I två av tre böcker ingår flickorna i yttre konflikter, dock kan tilläggas att flickorna i dessa fall skildras i djurgestalt. Pojkarna löser sina inre konflikter på olika sätt, Pelle hanterar sin inre konflikt genom att fantisera och drömma sig bort, medan Lillebror Kanin undviker konflikten genom att gömma sig. Sina yttre konflikter hanterar de genom att vara modiga, dock sker detta på olika sätt eftersom att Pelle ilsket konfronterar och hotar andra medan Lillebror Kanin visar sig modig genom att utmana och möta sin egen rädsla. Då det handlar om flickornas sätt att lösa problem sker detta på tre olika sätt, Snurran protesterar för att få som hon vill, Astrid visar sig modig och räddar Lille-Bertil och flickan i boken *Kan man...?* reflekterar och fantiserar sig fram till en lösning. Vi kan inte se något tydligt mönster i hur flickor respektive pojkar löser problem, dock ser vi att både Pelle och flickan i boken *Kan man...?* använder sig av sin fantasi för att hantera sina inre konflikter. Det är också i dessa böcker som huvudpersonen skildras i mänsklig gestaltning. Vi ser även att både Lillebror Kanin och *Spyflugan Astrid* hanterar sina yttre konflikter genom att vara modiga trots att de är rädda, samt att Snurran, som är av kvinnligt kön, är den enda av de fem huvudpersonerna som löser sin konflikt genom att protestera mot rådande regler. Inte heller vad beträffar vilka maktrelationer som råder mellan könen kan vi urskilja några tydliga mönster. I boken *Kan man...?* förekommer inga maktrelationer mellan könen. I *Pelle i djungeln* kan det tolkas som att det kvinnliga är underordnat det manliga eftersom att den enda kvinnliga figuren gestaltas som ett djur, medan den maktrelation vi ser i *Snurran äter ketchup* är mellan barn och vuxen. I boken *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen* råder först en maktrelation mellan könen där hon, monstret, är överordnat han, Lillebror Kanin. Denna maktrelation får sedan ombytta roller. De maktrelationer som råder i *Spyflugan Astrid flyger högt* kan tolkas vara att det kvinnliga är överordnat det manliga eftersom att Astrid har makten över Lille-Bertil när hon passar honom. Dock kan denna maktrelation ha mer att göra med ålder, eftersom att Astrid är äldre än Lille-Bertil. Vi ser att det i bilderböckerna förekommer olika maktrelationer mellan könen, samt att det endast i en av böckerna, *Sagan om den underbara familjen kanin och monstret i skogen*, förekommer en maktrelation där det kan tolkas som att det kvinnliga är överordnat det manliga, och tvärtom.

4.6.3 Miljö

I jämförelsen av vilka miljöer flickor respektive pojkar förekommer i ser vi att händelseförloppet i de böcker där pojkar är huvudpersoner utspelar sig i utomhusmiljöer, så som i en djungel och i en skog. Flickorna förekommer också i utomhusmiljöer, men inte i lika stor omfattning som pojkarna. Både flickan i boken *Kan man...?* och Pelle befinner sig först i verkligheten, flickan i en park omgiven av djur och Pelle i en stadsmiljö omgiven av människor, men dessa miljöer byts sedan ut i deras fantasier. Flickan har förflyttats till en ute- och innemiljö fylld av faror medan Pelle har förflyttats till en främmande äventyrsmiljö utomhus. Snurran befinner sig växelvis både i ute- och innemiljöer, dock har hemmet och dess trygghet en central betydelse i detta händelseförlopp. *Spyflugan Astrid* befinner sig också växelvis i en hemlik inomhusmiljö och en utomhusmiljö. I Astrids inomhusmiljö kan hon finna trygghet, men i utomhusmiljön blir det svårare att finna trygghet, eftersom att det är en okänd miljö med okända faror. Lillebror Kanin befinner sig, som nämnt ovan, i en skogsmiljö men händelseförloppet utspelar sig även inomhus. Dock kan det upplevas som att hemmiljön

även är en skogsmiljö eftersom att ”hålan” är belägen i en trädstam. Vi ser att det i dessa böcker är mest vanligt att händelseförloppet växelvis utspelar sig i inomhus- och utomhusmiljöer. Det är endast i en bok *Pelle i djungeln* där hela händelseförloppet utspelar sig utomhus.

4.6.4 Berättarröst och perspektiv

I tre av de fem böckerna *Kan man...?*, *Snurran äter Ketchup* och *Spyflugan Astrid flyger högt*, berättas texten i jag-form och i dessa böcker är det alltså jag-berättarens synvinkel vi följer. Huvudpersonen i dessa böcker är av kvinnligt kön. I de två andra böckerna *Pelle i djungeln* och *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen*, berättas texten i tredje person, ur ett allvetande perspektiv och här får vi följa flera personers tankar och handlingar. Huvudpersonen i dessa böcker är av manligt kön.

4.6.5 Text och bildförhållande

Tre av de fem böckerna, *Kan man...?*, *Snurran äter Ketchup* och *Spyflugan Astrid flyger högt*, kan klassificeras tillhöra den expanderande textens koncept, vilket enligt Rehdin (2001:73-105) är ett mer modernare koncept. I den första boken råder ett samspelsförhållande mellan ord och bild där orden förstärker bilderna och berättelsen är starkt beroende av orden och går inte att förstå utan dessa, och i den andra och tredje att orden är beroende av bilderna för förklaring (Nikolajeva, 2000:17).

De två resterande bilderböckerna, *Pelle i djungeln* och *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen*, kan klassificeras tillhöra den illustrerade textens koncept, vilket enligt Rehdin (2001:73-105) är ett äldre koncept. I den första boken råder ett samspelsförhållande mellan ord och bild där orden förmedlar huvudparten och bilderna kompletterar och i den andra råder att bilden förstärker, preciserar orden, vilket innebär att texten inte är beroende av bilderna för att vara förståelig (Nikolajeva, 2000:17).

Därmed kan vi se att i de böcker där det är en huvudperson av kvinnligt kön är det den expanderande textens koncept som råder och i de böcker där huvudpersonen är av manligt kön är det den illustrerade textens koncept som råder. I de böcker med kvinnliga huvudpersoner överväger ett samspelsförhållande mellan ord och bild där orden är beroende av bilderna för förklaring. I de böcker där huvudpersonen är av manligt kön finns antingen ett samspelsförhållande där orden förmedlar huvudparten och bilderna kompletterar eller ett samspelsförhållande där bilden förstärker, preciserar orden.

5. SLUTDISKUSSION

Syftet med vår studie är att studera genusperspektivet i fem bilderböcker, utgivna år 2004–2008, som riktar sig till barn i förskoleåldern. Vi vill undersöka om dessa bilderböcker förmedlar genusstereotyper eller om de utmanar rådande ideal. Nedan kommer vi att diskutera vårt resultat i förhållande till de frågeställningar vi ställt upp för vår studie. Avslutningsvis kommer vi att redogöra för vad svaren på våra frågeställningar betyder i förhållande till vårt syfte, samt ge förslag på vidare forskning.

5.1 Vad är det för personer, konflikter och miljöer som finns i bilderböckerna?

5.1.1 Personer

I vår analys har framkommit att tre av de fem huvudpersonerna är av kvinnligt kön och två av manligt kön, vilket innebär att vi kan se en övervikt av det kvinnliga könet. Dock är fördelningen relativt jämn, vilket är i linje med den senaste statistik över könsfördelningen av

huvudpersoner i bilderböcker som presenteras av Svenska barnboksinstitutet (2009:24). Denna statistik visar emellertid att det var en liten övervikt av huvudpersoner av manligt kön. Vi tolkar därmed att det är en jämn könsfördelning av huvudpersoner i svenska bilderböcker till skillnad från översatta bilderböcker där statistiken visar att manliga huvudpersoner förekommer i avsevärt större omfattning än kvinnliga huvudpersoner. Kåreland och Lindh-Munther (2005:122) menar att det är relativt vanligt med böcker med både en kvinnlig och en manlig huvudperson, vilken de menar är ett medvetet val hos författarna som vill att det läsande barnet oavsett kön ska kunna identifiera sig med gestalterna i bilderboken. Detta förhållande är emellertid inte något som förekommer i våra bilderböcker. Däremot har vi i fyra av böckerna sett att både det manliga och kvinnliga könet finns representerat som viktiga bipersoner, vilka barn skulle kunna identifiera sig med. Vidare poängterar Edwards (2008:136) att de bipersoner som befinner sig i bildens bakgrund sällan omnämns i bilderbokens text, dock menar hon att dessa figurer påverkar minst lika mycket, trots att de kan vara svårare att uppmärksamma.

Av de 16 bipersonerna i bilderböckerna är åtta av kvinnligt kön och åtta av manligt kön, vilket innebär att vi inte kan se någon övervikt av det kvinnliga respektive manliga könet. Däremot skiljer sig fördelningen åt mellan böckerna. Kåreland och Lindh-Munther (2005:121) framhåller att det i svensk barnboksdebatt under senare år har hävdats att barn i betydligt större utsträckning, framför allt i bilderböcker för yngre barn, möter fler manliga gestalter än kvinnliga, vilket de också menar har bekräftats av deras egen studie. Dessa resultat kan vi dock inte se i vår egen studie eftersom att det förekommer lika många kvinnliga som manliga bipersoner sammanlagt i bilderböckerna, om än i olika omfattning eftersom att det i två av böckerna finns en övervikt av kvinnliga bipersoner och i två en övervikt av manliga bipersoner, samt en bok där det inte förkommer några betydelsefulla bipersoner.

5.1.2 Konflikter

I analysen av bilderböckerna har framkommit att pojkarna ingår i både inre och yttre konflikter, medan flickorna endast ingår i en typ av konflikt, antingen en inre eller en yttre. I två av tre böcker ingår flickorna i yttre konflikter, vilket innebär att vi kan se att den yttre konflikten därmed blir den vanligaste i de bilderböcker vi använt i vår studie. Dessa yttre konflikter anser vi kan liknas med den typ av konflikt som Nikolajeva (2004:53) kallar person mot person. Denna konflikt menar hon samtidigt är den vanligaste typen av konflikt vilket stämmer överens med resultatet från vår analys. Vidare poängteras att denna typ av konflikt är den enklaste för ett barn att förstå eftersom att det är sådana konflikter ett barn stöter på tidigast i livet. Mot bakgrund av detta kan vi därmed dra slutsatsen att det är av den anledningen som denna konflikttyp är framträdande i våra bilderböcker. En annan konflikt som Nikolajeva benämner är person mot sig själv konflikt, vilket vi anser kan liknas med de inre konflikter som förekommer i de böcker där pojkar är huvudpersoner, samt i en av böckerna med en flickkaraktär som huvudperson. Vi ställer oss frågande till varför flickorna endast ingår i en typ av konflikt, medan pojkarna ingår i både inre och yttre konflikter. Kanske beror detta på de föreställningar som finns om vad som anses vara kvinnliga och manliga egenskaper och aktiviteter, vilka Nikolajeva (2004:129) och Josefsson (2005:8) presenterar i två olika scheman. I dessa scheman beskrivs hur män/pojkarna förväntas vara aktiva, starka, auktoritära, ta för sig, hävda sin rätt och vara hjältar medan kvinnor/flickor förväntas vara mjuka, osäkra, aggressionshämmade, passiva, beroende och omtänksamma. Möjligen skulle det kunna vara så att de egenskaper och aktiviteter som tillskrivits det manliga könet också skulle kunna tolkas lättare frambringa konflikter, medan de egenskaper och aktiviteter som tillskrivits det kvinnliga könet skulle kunna tolkas bidra till ett avståndstagande från konflikter.

5.1.3 Miljöer

I jämförelsen av vilka miljöer flickor respektive pojkar förekommer i ser vi att händelseförloppet i de böcker där pojkar är huvudpersoner utspelar sig till stor del i utomhusmiljöer. Flickorna förekommer också i utomhusmiljöer, men inte i lika stor omfattning. Nikolajeva (2004:78-80) menar att den allra vanligaste miljön i den traditionella barnlitteraturen är sommaren på landet eller i en liten stad och hon betonar att det finns fördelar med dessa miljöer. Fördelarna kan vara att personerna är fria från normala rutiner och plikter som hindrar äventyr och upptäcktsfärder, samt att personerna kanske är mindre övervakade av vuxna och att det därmed finns utrymme för barnen att bestämma mer själva. I vår analys framkommer att det är mest vanligt att händelseförloppet växelvis utspelar sig i inomhus- och utomhusmiljöer, det är endast i en bok som hela händelseförloppet utspelar sig utomhus. I de bilderböcker där det förkommer flickor som huvudpersoner är utomhusmiljöerna till stor del fria från vuxna, medan det i pojkarnas fall förekommer vuxna figurer i utomhusmiljöerna. Man kan reflektera över varför flickorna i dessa bilderböcker är mindre övervakade av vuxna när de befinner sig utomhus, medan pojkarna omges av vuxna. Möjligtvis kan även detta kopplas samman med de förväntningar och föreställningar vi har på pojkars och flickors beteenden, egenskaper och aktiviteter som Nikolajeva (2004:129) och Josefsson (2005:8) presenterar. Flickor tillskrivs egenskaper som lydiga och omsorgsfulla, medan pojkar beskrivs som påhittiga personer som gillar spänning. Kanske finns det därför föreställningar om att pojkar mer är i behov av vuxet sällskap än flickor. Emellertid uttrycker Kåreland och Lindh-Munther (2005:131) att andra forskare har betonat att pojkar oftast ges större frihet än flickor.

5.2 Hur skildras personerna, konflikterna och miljöerna i bilderböckerna?

5.2.1 Personskildring

Personer kan enligt Nikolajeva (2000:139) karaktäriseras genom sina handlingar och reaktioner, liksom genom sitt utseende och sina egenskaper. I tre av de fem bilderböckerna gestaltas huvudpersonernas utseende genusstereotypt och i två av böckerna helt genusneutralt. I pojkarnas fall gestaltas Pelle med ett typiskt manligt utseende och Lillebror Kanin gestaltas neutralt. Två av flickorna gestaltas med ett typiskt kvinnligt utseende och Snurran gestaltas neutralt. Därmed kan vi se att i de böcker där huvudpersonen är av mänsklig karaktär skildras huvudpersonernas utseenden utan några överskridanden av genusnormerna och i de fall där huvudpersonerna skildras som djurgestalter understryks könet i ett fall genom att förstärka den yttre beskrivningen i form av en tofs och ett rött hårband. Nikolajeva (2000:139) belyser att ett sätt att undvika genusfrågan är att låta en person vara ett djur eller ett föremål, istället för en människa. Följden av att figuren är genusneutral blir dock att könet understryks genom förstärkning av den yttre beskrivningen, t.ex. kläder eller attribut, vilket ofta leder till att personen återges stereotypt. I våra bilderböcker finns en övervikt av huvudpersoner av djurgestalt, men endast i ett fall av tre har ett försök att understryka könet gjorts genom att förstärka den yttre beskrivningen. Vi tolkar att författarna och illustratörerna har gjort ett försök till att förmörka genus genom att låta huvudpersonen gestaltas i förmänskligad djurgestalt. Österlund (2008:5) menar att skaparna av bilderböcker använder sig av två motsatta strategier då det handlar om genus, att synliggöra eller att förmörka genus. Hon ifrågasätter huruvida försök till omgestaltningar av genus lyckas i bilderböcker, eller om de bekräftar rådande genusnorm. Vi är av uppfattningen att skaparna av bilderböckerna om Snurran och Lillebror Kanin har lyckats med att göra dessa figurer genusneutrala till utseendet. Nikolajeva (2000:139) understryker samtidigt att personens yttre – pojke eller flicka – omedelbart skapar förväntningar hos läsaren som tillskriver personen beteendemönster utifrån konventioner. Därmed skulle det kunna tolkas som att Snurrans och

Lillebror Kanins yttre beskrivning inte omedelbart skapar förväntningar om ett beteendemönster som kan förknippas med det manliga och det kvinnliga könet.

Vi har i analysen av bilderböckerna funnit att när det gäller huvudpersonernas egenskaper och beteendemönster överskrider alla genusnormerna för vad som förväntas vara typiska kvinnliga respektive manliga egenskaper, samt ett typiskt kvinnligt respektive manligt beteendemönster. Lillebror Kanin överskrider genusnormerna genom att vara liten, rädd och mjuk medan Pelle överskrider dessa normer då han visar oro och rädsla. Dock uppvisar även dessa karaktärer genusstereotypa drag, Lillebror Kanin är modig och självständig och Pelle är aktiv, händig och modig. Astrid överskrider genusnormerna när hon är självständig, aktiv och modig, Snurran när hon är kaxig, aktiv och när hon syns och hörs, och flickan i boken *Kan man...?* när hon i sin fantasi föreställer sig att hon ingår i vilda och farliga aktiviteter som bryter mot ett typiskt kvinnligt beteendemönster. Två utav flickkaraktärerna uppvisar stereotypa drag, Astrid är omhändertagande och moderlig medan flickan i boken *Kan man...?* är omhändertagande. Även Nikolajeva (2004:129) och Josefsson (2005:8) menar att självständighet och att vara aktiv är egenskaper som kan förknippas med förväntningar som finns på det manliga könet och att omhändertagande, moderlig (vår tolkning av omsorgsfull/visa omsorg) och att vara mjuk är egenskaper som kan förknippas med förväntningar som finns på det kvinnliga könet. Kåreland och Lindh-Munther (2005:128) menar att det i deras studie går att utläsa att det i stor utsträckning är en konventionell bild av manligt och kvinnligt som förmedlas där pojkarna står för styrka och aktivitet medan flickornas beteende kännetecknas av anpasslighet och passivitet. Detta mönster stämmer överens med resultatet i vår studie på så vis att båda pojkarna uppvisar styrka genom att vara modiga och aktiva. Dock tycker vi inte att flickorna i bilderböckerna uppvisar anpasslighet och passivitet, och en karaktär, Snurran, anser vi bara överskrider genusnormerna.

Kåreland och Lindh-Munther (2005:150) menar samtidigt att det i deras studie framkommit att flickor och pojkar intar en mängd olika positioner och att de speglar olika förhållningssätt och beteenden, vilket kan jämföras med det resultat som har framkommit i vår studie där majoriteten av karaktärerna också uppvisar en mängd olika egenskaper och beteendemönster. Edwards (2008:135) framhåller i sin tur att när bilderböcker handlat om känslor och etik har huvudpersonerna oftast varit flickor och när det handlat om äventyr och hjältedåd har huvudpersonen oftast varit en pojke. Dock understryker hon vidare att trenden på senare år innefattat starka bilderboksflickor, medan pojkarna fått en mjukare framtoning, vilket stämmer överens med vårt resultat i tre av bilderböckerna där Snurran och Astrid kan tolkas vara två starka flickkaraktärer medan Lillebror Kanin kan tolkas ha fått en mjukare framtoning. Att en författare väljer en manlig huvudperson i en berättelse om aggressivitet och ilska, menar Kåreland och Lindh-Munther (2005:128), är helt i linje med ett könsstereotyp tänkande. Författarens val av den manliga huvudpersonen Pelle anser vi kan liknas med Kårelands och Lindh-Munthers resonemang. Snurran som är av kvinnligt kön visar också aggressivitet och ilska, vilket kan tolkas som att skaparna av denna bilderbok gjort ett försök att utmana rådande ideal.

När vi har tittat på vilka aktiviteter som huvudpersonerna utför har vi kommit fram till att Pelle enbart utför stereotypa aktiviteter om man tittar på Josefssons schema (2005:8) där det beskrivs att det är typiskt manligt att bygga saker. Dock anser vi att, när det handlar om barn, kan denna aktivitet tillskrivas både flickor och pojkar. De andra huvudpersonerna anser vi utför aktiviteter som kan förknippas med antingen en manlig eller kvinnlig aktivitet, eller både och. Snurran, Lillebror Kanin och Spyflugan Astrid utför aktiviteter som kan anses vara

typiskt manliga och typiskt kvinnliga. Snurran då hon leker i sandlådan, Lillebror Kanin när han kokar kaffe och läser en bok, samt Astrid då hon flyger runt och leker med Lille-Bertil. Flickan i boken *Kan man...?* är genusöverskridande i utförandet av de farliga och äventyrliga aktiviteter hon utför i sina fantasier. Men när hon befinner sig i verkligheten skildras hon stereotyp när hon matar djur i parken, detta om vi utgår ifrån Nikolajevas och Josefssons scheman (se denna uppsats s.11) som framhåller att en omsorgsfull och omhändertagande sida kan förknippas med ett typiskt flickbeteende. Dock kan det ifrågasättas ifall dessa scheman kan vara en aning förlegade och kanske bygger de mer på en historisk syn, än vad som idag förknippas med typiskt manligt och kvinnligt. Edwards (2008:135) understryker att det sällan i bilderböcker handlar om pojkar som försöker ta sig in på traditionella flickområden, vilket hon anser visar på en tydlig värdering. Det är mer accepterat att vara pojkflicka än att vara "flickpojke". Detta är även tydligt i vår studie eftersom att vi inte kan se att varken Pelle eller Lillebror Kanin försöker ta sig in på traditionella flickområden. Möjligtvis skulle det, om man utgår ifrån Josefssons (2005:8) schema, kunna tolkas som att karaktärerna snuddar vid områden som kan kopplas till typiska flickområden (duka vackert och gilla blommor), t.ex. när Pelle har dukat bordet och när Lillebror Kanin söker sig till de vackra blommorna i skogen. Snurran med sitt kaxiga och busiga beteende skulle kunna tolkas vara en pojkflicka. Det är intressant att fundera över varför det anses vara mer accepterat att vara en pojkflicka än en "flickpojke". Kanske kan det bero på det normtänkande som Hirdman (2001:66) menar innebär att det manliga är norm och därmed är överordnat det kvinnliga. Kåreland (2005:10) understryker samtidigt att flickor och pojkar redan i förskoleåldern anammat denna patriarkaliska ordning där det manliga framstår som överordnat det kvinnliga. Mot bakgrund av detta skulle det kunna tolkas som att det är mer eftersträvansvärt att ta sig in på de traditionella pojkområdena.

Vår uppfattning är att inget väsentligt i bilderböckernas handling skulle förändras om huvudpersonerna bytte kön. Dock blir det tydligt att de förväntningar och föreställningar som finns om flickors och pojkars roller, samt deras beteenden bidrar till om berättelserna uppfattas som trovärdiga och naturliga eller inte. Hirdman (2001:88) lyfter fram genuskontraktet vilket hon menar står för den tysta överenskommelse som finns mellan könen och som talar om vad som är passande för respektive kön. Detta kontrakt medför i sin tur att principerna om isärhållande och hierarki upprätthålls och förs vidare (s.94). Vidare framhålls att det är i språket, tänkandet och kulturen som den manliga överordningen och den kvinnliga underordningen är inbyggda. Med andra ord skulle det kunna innebära att flickan i boken *Kan man...?* inte skulle uppfattas som lika häpnadsväckande när hon överskrider genusnormerna om inte denna tysta överenskommelse funnits. Kanske skulle inte heller berättelsen om Pelle upplevas som onaturligt om Pelle ersattes av en flicka, Snurrans beteende inte uppfattas som lika störande, Lillebror Kanins sätt att visa sina känslor och sin rädsla som lika överraskande och kanske skulle inte heller Astrids omhändertagande sida förknippas med ett typiskt kvinnligt beteende. Öhrn (2002:92) framhåller i sin tur att de traditionella förhållandena mellan könen lever sida vid sida med nyare förhållanden och föreställningar om vad som anses vara typiskt kvinnligt och manligt. Kåreland (2003:18) är av åsikten att det som uppfattas som kvinnligt respektive manligt hela tiden är något som skapas och diskuteras i sociala gemenskaper och att detta betyder att genus är beroende av den historiska och kulturella kontext vari det skapas, men det betyder också att de gränser för vad som är tillåtet för respektive kön ändras kontinuerligt. Enligt Edwards (2008:134) fungerar bilderboken som en samhällspegel vilken kan befästa traditionella mönster och roller. Samtidigt belyser hon att barn ges möjlighet att få syn på olika sätt att vara människa, samt att figurerna i bilderboken kan synliggöra vad man kan och bör göra i olika situationer. I vår studie har vi

både kunnat urskilja traditionella könsmonster och roller samtidigt har vi sett att flertalet av karaktärerna utmanar de rådande ideal som finns.

Vi har konstaterat att av de 16 bipersonerna gestaltas sju av åtta av de manliga karaktärerna utseendemässigt stereotypt, och en genusneutralt. Vi har även konstaterat att av de kvinnliga karaktärerna gestaltas sex av åtta i sitt utseende stereotypt, en genusneutralt och en både stereotypt och icke stereotypt. Vi ser dock att i bipersonernas beteenden och handlingar uppvisas inte en lika stor övervikt av stereotypa mönster, eftersom fyra av de kvinnliga karaktärerna kan tolkas vara enbart typiskt kvinnliga och fyra av de manliga karaktärerna kan tolkas vara enbart typiskt manliga. De övriga åtta bipersonerna kan tolkas bete sig både utifrån ett stereotypt eller ett icke stereotypt mönster, eller enbart överskrida normerna. Kåreland och Lindh-Munther (2005:150) understryker att det i deras studie har framkommit att särskilt de vuxna som figurerar i bakgrunden ofta är gestaltade som genusstereotyper, vilket även är tydligt i vår studie där en stor majoritet av bipersonerna gestaltas stereotypt utseendemässigt. Det är intressant att fundera över varför en så stor majoritet av bipersonerna gestaltas stereotypt och om dessa bakgrundsfigurer kan påverka befastandet av stereotypa genusmönster. Enligt Edwards (2008:136) är det viktigt att även undersöka hur de vuxna i bilderböckerna skildras eftersom att de utgör förebilder och speglar barnens framtida roller. Hon anser att vad de vuxna i böckerna gör samt hur de gör är minst lika viktigt för befastandet eller upplösandet av de stereotypa genusmönster som existerar i vårt samhälle. Med andra ord kan man t.ex. reflektera över hur tant Ruts utseende och beteende formar vår föreställning om hur en typisk kvinna bör vara i sin roll. Vidare framhålls att de bipersoner som befinner sig i bildens bakgrund sällan omnämns i bilderbokens text, men att dessa figurer påverkar minst lika mycket, trots att de kan vara svårare att uppmärksamma.

5.2.2 Konfliktskildring

Alla flickor löser sina konflikter på olika sätt, Snurran protesterar för att få som hon vill, Astrid visar sig modig och räddar Lille-Bertil och flickan i boken *Kan man...?* reflekterar och fantiserar sig fram till en lösning. Pojkarna hanterar, i likhet med Astrid, sina yttre konflikter genom att vara modiga. Sina inre konflikter löser de dock på olika sätt, Pelle i likhet med flickan i boken *Kan man...?* genom att fantisera och drömma sig bort medan Lillebror Kanin försöker att hantera konflikten genom att gömma sig. Vi kan därmed inte se något tydligt mönster i hur flickor respektive pojkar löser problem. Kåreland och Lindh-Munther (2005:131) belyser att andra forskare har betonat att pojkars konfrontationer vanligen tar sig mer kroppsliga uttryck än flickors, vilket inte är något vi kunnat urskilja i de böcker vi analyserat. Däremot hotar och konfronterar Pelle ilsket djurskötarna, vilket kan kopplas samman med de egenskaper som kan förknippas med föreställningar som finns om typiskt manliga drag, att vara aggressiv (Nikolajeva, 2004:129), tuff, självsäker och bestämd (Josefsson, 2005:8).

I bilderböckerna förekommer det olika maktrelationer mellan könen och därmed har vi inte kunnat urskilja något tydligt mönster. Hirdman (1998:4-15) anser att relationen mellan könen, att det manliga är överordnat det kvinnliga, utgör ett mönster i samhället. Detta samhällsmönster har vi inte kunnat uppfatta i vår studie förutom i ett fall, *Pelle i djungel*, där det kvinnliga är underordnat det manliga eftersom att den enda kvinnliga figuren gestaltas som ett djur. Endast i en av böckerna, *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen*, förekommer det en maktrelation där det kan tolkas som att det kvinnliga först är överordnat det manliga och sedan tvärtom. I *Spyflugan Astrid flyger högt* kan det tolkas som att det kvinnliga är överordnat det manliga men denna maktrelation kan ha mer att göra med ålder än med kön. I Kårelands och Lindh-Munthers (2005:123) forskning har framkommit att

det i de böcker där syskonpar ingår ofta handlar om en storebror och en lillasyster och därmed uppstår ett manligt dominansförhållande. Dock menar även Kåreland och Lindh-Munther att detta dominans förhållande mer kan kopplas samman med kategorin ålder, än med kön. I boken *Snurran äter ketchup* råder en maktrelation mellan barn och vuxen och i boken *Kan man...?* har vi inte kunnat se någon maktrelation. Edwards (2008:134) menar att litteraturen kan bidra till att ge andra perspektiv och motbilder istället för att erbjuda en och samma bild av hur kvinnor och män, flickor och pojkar ser ut och uppför sig. I vår studie anser vi att *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen* erbjuder ett annat perspektiv beträffande maktrelationer mellan könen eftersom att det kvinnliga, Monstret, först är överordnat det manliga, Lillebror Kanin. Denna maktrelation får sedan ombytta roller när Lillebror Kanin får makten. Det är intressant att se att bilderboken avslutas med att skildra ett manligt dominansförhållande, vilket kan tolkas som att allt är tillbaka i sin ordning igen.

5.2.3 Miljöskildring

Vi ser att båda pojkkaraktärerna skildras i en äventyrmiljö där faror ingår. Pelle skildras i djungeln som kan tolkas vara en främmande miljö och Lillebror Kanin befinner sig i en skogsmiljö som kan tolkas vara en mer känd miljö. Astrid och flickan i boken *Kan man...?* befinner sig växelvis i hemlika inomhusmiljöer och utomhusmiljöer fyllda av faror. Dock kan Astrid i sin inomhusmiljö finna trygghet till skillnad från när hon befinner sig i utomhusmiljön eftersom att denna är en utforskad miljö med okända faror. Snurran skildras i sitt hem, vilken kan tolkas vara en trygg plats. Kåreland och Lindh-Munther (2005:138) har i sin undersökning kommit fram till att vardagsskildringar inte förekommer särskilt ofta i bilderböcker. I vår undersökning kan det tolkas förekomma vardagsskildringar i boken om Snurran och i boken om Astrid, eftersom att dessa karaktärer skildras i hemlika miljöer. Möjligtvis kan det även tolkas som att flickan i boken *Kan man...?* skildras i en vardaglig miljö eftersom att hon i sina fantasier ibland befinner sig i en sådan miljö. Detta innebär att alla flickkaraktärer skildras i en vardagsmiljö och att det därmed är en övervikt av dessa skildringar i vår studie. Det är intressant att reflektera över varför flickorna i större utsträckning ingår i vardagsmiljöer, som kan tolkas vara mer trygga och beskyddande, än de miljöer pojkarna ingår i. Likt Nikolajevas (2000:139) resonemang om att en persons yttre skapar förväntningar om personens beteendemönster kan man reflektera över om miljöskildringarna i bilderböckerna, som vi till stor del anser framställs genom bilderna, också bidrar till att förstärka våra föreställningar och förväntningar på karaktärernas kön, samt deras beteenden. Nikolajeva (2004:78-80) menar att miljön i bilderboken kan förbereda läsaren på vad som väntar i historien. Vidare menar Nikolajeva (2000:117-119) att bilden i bilderboken på ett snabbt och omedelbart sätt kan beskriva miljön med alla detaljer. I boken om Lillebror Kanin framställs miljön som farlig, mörk och skrämmande och när monstret dök upp förväntade vi oss att denna figur skulle vara av manligt kön, vilket i detta fall inte stämde. Här förberedde inte miljön oss på att figuren var av kvinnligt kön, men att monstret var skrämmande. I likhet med Nikolajevas resonemang framhåller Nodelman (1996:216) bildens betydelse för att barn lättare ska förstå vad bilderboken berättar, men understryker även att texten i bilderboken är av betydelse för att bilden ska bli meningsfull. I berättelsen om Astrid får inte bilden på ett kontaktuttag någon större mening innan vi i texten får reda på att detta område är ”det absolut förbjudna”.

5.2.4 Berättarröst och perspektiv

Nikolajeva (2004:197) menar att det allvetande perspektivet är det vanligaste berättarperspektivet i bilderboken. Detta är dock inte fallet bland våra bilderböcker där jag-berättaren överväger. I böckerna med flickkaraktärer som huvudpersoner berättar texten i jag-form och i dessa böcker är det jag-berättarens synvinkel vi följer. Enligt Nikolajeva

(1998:106) begränsar detta berättarperspektiv möjligheterna till information, däremot kan en djupare inlevelse av personens tankar och känslor återges. I böckerna med manliga huvudpersoner berättar texten i tredje person, ur ett allvetande perspektiv och här får vi följa flera personers tankar och handlingar (Nikolajeva, 1998:104). Vilket kan tolkas som att det med detta berättarperspektiv ges möjlighet att dela flera personers synvinklar. Vidare betonas att med detta berättarperspektiv är möjligheterna att ge mer information större, än med ett berättarperspektiv i jag form. Det kan vara tänkvärt att begrunda varför flickorna i dessa bilderböcker förekommer som jag-berättare medan pojkarna i sin tur förekommer i berättelser skrivna ur ett allvetande perspektiv. Utifrån Nikolajevas resonemang skulle detta innebära att vi kommer närmare in på flickornas tankar och känslor än vad vi kommer pojkarnas. Samtidigt menar Säljö (2000:66-67) att vi lär inom ramen för de tolkningar och tankemönster som omgivningen, vår kultur och vårt samhälle, utnyttjar och tillhandahåller. Detta innebär att den omvärld som pojkar och flickor samspelar med skiljer sig åt, samt att de därmed utsätts för skilda förväntningar (s.36). Nodelman (1996:217) poängterar även att bilderna inte kan bli meningsfulla för vem som helst då de genomsyras av de ideologiska antaganden som finns inom en kultur. Han menar med andra ord att barn inte kan förstå bilderna förrän de utvecklat en viss förståelse för kulturen. Möjligen skulle det kunna vara så att det i vår kultur och vårt samhälle anses vara mer kvinnligt att visa känslor, samt tala om dem och att jag-berättaren därmed blir mer naturlig i en berättelse med en flickkaraktär som huvudperson. Att detta skulle vara något typiskt kvinnligt styrks även av Nikolajeva (2004:129) och Josefssons (2005:8) scheman, där egenskaper som, emotionella, sårbara, sentimentala, prata problem och visa känslor tillskrivs kvinnor/flickor.

5.2.5 Text- och bildförhållande

I analysen har det framkommit att i de böcker där det är en huvudperson av kvinnligt kön råder ett mer modernt koncept, den expanderande textens koncept, vilket innebär att bilden spelar en större roll än texten (Rhedin, 2001:89) och i de böcker där huvudpersonen är av manligt kön råder ett äldre koncept, den illustrerade textens koncept, vilket innebär att texten innehåller det som behövs för att föra berättelsen framåt (Rhedin, 2001:83). Nikolajeva (2000:17), som kritiserat Rhedins analysredskap som allt för snäva, menar att det finns ytterligare samspelsförhållanden att ta ställning till. Utifrån dessa har vi kommit fram till att det i boken *Kan man...?* råder ett samspelsförhållande mellan text och bild där orden förstärker bilderna, *Snurran äter ketchup* och *Spyflugan Astrid flyger högt* råder att orden är beroende av bilderna för förklaring. I *Pelle i djungeln* råder ett samspelsförhållande mellan text och bild där orden förmedlar huvudparten och bilderna kompletterar och i *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen* råder att bilden förstärker, preciserar orden, vilket innebär att texten inte är beroende av bilderna för att vara förståelig. En intressant iakttagelse vi gjort är att bilderna har en mer framträdande roll för att berättelsen ska föras framåt i de böcker där flickorna är huvudpersoner, medan texten har en mer framträdande roll då huvudpersonen är av manligt kön. Nodelman (1996:16) framhåller bildens betydelse för att barn lättare ska förstå vad bilderboken berättar, dock är texten i bilderboken av betydelse för att bilden ska bli meningsfull. Detta skulle kunna tolkas som att det är i samspelet mellan text och bild som berättelsen blir meningsfull. Man kan då ställa sig frågande till om bilderboken blir meningsfull för yngre barn som ännu inte på egen hand kan tillägna sig bokens text. Dock menar Simonsson (2004:170-172) i sin tur att barnen som medverkat i hennes studie aktivt sökte sig till bilderböcker under den fria leken. I studien betraktas bilderboken som en artefakt, vilken barnen använder i sina lekar och sitt utforskande av olika positioner. Hon understryker att bilderböckernas bilder har en nyckelroll i barns användande av bilderböckerna under den fria leken och att dessa fungerar som inspiration för barnen i deras agerande på förskolan.

5.3 Slutkommentar

Kåreland (2001:18) framhåller att barnböcker öppnar dörrar till nya världar, ger nya upplevelser och hjälper barnen att lättare lära känna sig själva och sin vardag. Vi är av samma uppfattning och anser därmed att det är viktigt att erbjuda barnen bilderböcker som visar på att flickor och pojkar kan handla och bete sig på olika sätt, befinna sig i olika miljöer samt ha olika utseende. Detta för att vidga begreppen kvinnligt och manligt, vilket vi tror kan berika barns liv. Det framkommer även i Läroplanen för förskolan (Utbildningsdepartementet, 1998:8) att vi som pedagoger ska arbeta för att motverka traditionella könsroller och könsmonster. Därför anser vi att det är av stor betydelse att som pedagog vara medveten om vilka förebilder barnen möter och erbjuds i bilderböckerna på förskolan. Vårt syfte med studien har således varit att undersöka om våra fem populära bilderböcker förmedlar genusstereotyper eller om de utmanar rådande ideal. De resultat som framkommit visar att det framförallt är i huvudpersonernas beteenden och handlingar som rådande ideal utmanas, men utseendemässigt skildras flertalet av dessa stereotyp. Samma resultat gäller för bipersonerna, men till skillnad från huvudpersonerna skildras en majoritet med ett stereotypt beteende. Detta innebär att bipersonerna, i större omfattning, skildras stereotypt än huvudpersonerna. När det handlar om vilka miljöer karaktärerna ingår i har det blivit tydligt att flickorna, i större utsträckning, skildras i hemliknande vardagsmiljöer medan pojkarna skildras i äventyrsmiljöer. Vår uppfattning är att dessa stereotypa miljöer bidrar till att förstärka de förväntningar som talar om hur man bör vara som flicka eller pojke, stillsam och hjälpsam som flicka och aktiv och busig som pojke. Dock framhåller Vygotskyj (1995:11-13) att lärande och utveckling handlar både om att upprepa intryck och om nyskapande av redan befintliga kunskaper och erfarenheter. För vår studie skulle det innebära att barn upprepar de intryck som de tillägnar sig genom bilderböckerna, men att bilderboken också kan ge barn en möjlighet att skapa nya föreställningar och handlingsmönster. Vi anser till följd av detta att det är betydelsefullt att ge barn ett rikt och varierat utbud av bilderböcker för att ge dem en större möjlighet att utveckla en personlighet som inte begränsas av stereotypa könsmonster. Vidare hade det varit intressant att studera andra åldersgruppers framröstade favoritböcker och undersöka hur män/pojkar och kvinnor/flickor skildras i dessa böcker. Det hade sedan varit spännande att jämföra dessa tolkningar med det resultat som framkommit i vår studie.

Vi vill tacka våra handledare, Ann Boglind och Birgitta Josefsson, för det stöd och den hjälp de bidragit med under arbetets gång.

6. REFERENSLISTA

Bergström, Eva, Samuelsson, Annika. (2006). *Snurran äter ketchup*. Stockholm: Bonnier Carlsen

Björnstjerna, Jonna. (2007). *Sagan om den underbara familjen Kanin och monstret i skogen*. Stockholm: En bok för alla

Edwards, Agneta. (2008). *Bilderbokens mångfald och möjligheter*. Stockholm: Natur och Kultur

Eriksson, Yvonne, Göthlund, Anette. (2004). *Möten med bilder*. Lund: Studentlitteratur

Esaiasson, Peter, Giljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena. (2007). *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Fagrell, Birgitta. (2000). *De små konstruktörerna*. Stockholm: Lärarhögskolan

Gilje, Nils, Grimen, Harald. (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos AB

Hallberg, Kristin. (1982). "Litteraturvetenskapen och bilderboksforskningen". *Tidskrift för litteraturvetenskap*. 11:3/4, 163-168

Hirdman, Yvonne. (1998). "Konstruktion och förändring – genus som vetenskap". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 19:3/4, 4-15

Hirdman, Yvonne. (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB

Höglund, Anna Maria. (2000). *Män och kvinnor – vad vet en genusvetare?* Stockholm: Cura Bokförlag och Utbildning AB

Josefsson, Helena. (2005). *Genus – hur påverkar det dig?* Stockholm: Natur och kultur

Jönsson, Maria. (2008). *Spyflugan Astrid flyger högt*. Stockholm: Bonnier Carlsen

Kåreland, Lena. (2001). *Möte med barnboken*. Stockholm: Natur och Kultur

Kåreland, Lena. (2003). "Genus, förskolan och bilderboken". *Barnboken. Svenska barnboksinstitutets tidskrift*. 26:2, 18-33.

Kåreland, Lena (red.)(2005). "Om läsning och könsmonster i förskolan". *Modig och stark – eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och Kultur

Kåreland, Lena (red.)(2005). "(S)könlitteraturen i förskolan". *Modig och stark – eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och Kultur

Kåreland, Lena. (2009). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur

Lidbeck, Petter, Adbåge, Lisen. (2004). *Kan man...?* Stockholm: Bonnier Carlsen

Läroplan för förskolan, Lpfö 98, Utbildningsdepartementet, Stockholm, 1998

Löfstedt, Ulla. (2004). *Barns bildskapande – Teoretiska perspektiv och didaktiska konsekvenser*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation

Löf, Jan. (2005). *Pelle i djungeln*. Stockholm: Bonnier Carlsen

Nationalencyklopedin. (1995). Språkdata, Göteborg, och Bokförlaget Bra böcker AB, Höganäs

Nikolajeva, Maria. (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Lund: Studentlitteratur

Nikolajeva, Maria. (1998/2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur

Nodelman, Perry. (1996). *The pleasures of children's literature*. USA: Longman Publishers

Olofsson, Britta. (2007). *Modiga prinsessor och ömsinta killar – genusmedveten pedagogik i praktiken*. Malmö: Lärarförbundets förlag

Rhedin, Ulla. (2001). *Bilderboken – på väg mot en teori*. Stockholm: Alfabet

Simonsson, Maria. (2004). *Bilderboken i förskolan – en utgångspunkt för samspel*. Linköping: Linköpings universitet

Sparrman, Anna. (2006). *Barns visuella kulturer – Skolplanscher och idolbilder*. Lund: Studentlitteratur

Stukát, Staffan. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska barnboksinstitutet. (2009). ”Olika nyanser av svart – sött, svårt och starkt”. *Bokprovning på svenska barnboksinstitutet: en dokumentation*. Årgång 2009: 9 mars – 15 april 2010. Stockholm: Svenska barnboksinstitutet

Svenska barnboksinstitutet, <http://www.sbi.kb.se/sv/Utgivning-och-formedling/Utgivning/Priser/Bokjuryn/> (Hämtat 2010-03-31)

Säljö, Roger. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Vygotskij, Semenovitch Lev. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos AB

Öhrn, Elisabet. (2002). *Könsmönster i förändring? – en kunskapsöversikt om unga i skolan*. Stockholm: Liber

Österlund, Maria. (2005). *Förklädda flickor: Könsoverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*. Åbo: Åbo Akademis förlag

Österlund, Maria. (2008). "Se så söt du blir i den här. Maktkamp, generation och genus i Carin och Stina Wirséns bilderböcker". *Barnboken. Svenska barnboksinstitutets tidskrift*. 31:2, s.4-17